

Jiografia Ya Biblia

Na Don Delukie

Mtafsiri Joshua Mwakyasima

BIBLE GEOGRAPHY

Utangulizi:

- I. Kulikuwa na wakati ni kwa uchache sana au nchi chache sana zilikuwa zinafahamika, kuliko zile zote zilizofunuliwa na Biblia.

- II. Pamoja na matukio ya utaratibu wa kisasa wa:
  - A. Usafiri
  - B. Mawasiliano na
  - C. Vyombo vinavyobadiriha hasa halisi ya asili - vimechunguzwa sana
  - D. Wakati wote neno la Mungu limethibitisha

- III. Biblia wakati wote ni sahihi na haina makosa ikiwa nipamoja na:
  - A. Maarifa -Ebr. 4:12.
  - B. Wakati
  - C. Ramani
  - D. Jedwali
  - E. Picha za rangi.

- IV. Darasa hili litafurahia kwa ufahamu tutakaopata kwa kuzijua sehemu mbalimbali Kijiografia.

- V. Ni kwa nini tunajifunza Jiografia ya Biblia? Ni kwa sababu tunaongeza ukubwa wa ufahamu wetu juu ya Biblia.
  - A. Kama ukisikia mji fulani wa zamani, ambao hujawahi kufika na kama Hujui ni wapi upo utakuwa na hamu ndogo tu kutaka kuelewa juu yake.
    1. Inakuwa kinyume na kama umeyasikia mambo ya zamani yaliyowahi kuchukua nafasi pale - utakuwa na hamu sana.
  - B. Wengine wamelipuunzia sana somo hili la Jiografia ya Biblia matokeo yake Watu hawa wanajidanganya wenyewe na kushindwa kulifurahia neno la Mungu kama lilivyo, na kushindwa kuhubiri vuzuri neno la Mungu.
  - C. Utakapojifunza somo hili utaiona Biblia ikiwa ina kuja kwako ikiwa hai:
    1. Sio kozi ya vitu visivyo fahamika.
    2. Utaona zile sehemu unazosisikia kama sio kweli, kuwa ni kweli.
  - D. Tujiandae vizuri kwa ajili ya kujifunza kozi hii, utakuwa na utajiri mkubwa wa ufahamu, juu ya kitabu cha ajabu kuliko vyote duniani Biblia.

SOMO LA KWANZA.

Ulimwengu wa Agano la Kale.

- I. Katika hali ya Kiroho Palestina au Kanaani ni Nchi ya Wakristo na Wayahudi vilevile.
  - A. Matukio ya KiBiblia kihistoria yalichukua nafasi huko katika ulimwengu wa Agano la Kale.
    1. Historia hiyo imeendelea kuwa changamoto kwa mwanadamu na ujumbe wa Mungu tuliopewa.
    2. Mwanadamu ni kiumbe kinachohitaji Nafasi na Muda. Kwa hiyo

Jiographia na Historia lazima viongezwe.

PALESTINA MAHALI ILIPO, (ISRAELI)

- II. Palestina (Kanaani) ipo pembezoni mwa Bahari ya Mediteranea pwani ya mashaariki
- A. Kuna njia au barabara nyingi za kibiashara kuingia na kutoka Afrika na Ulaya na Asia yote.
  - B. Wakati wote umuhimu wa Palestina umejitokea.
    1. Katika Agano la Kale.
    2. Katika Agano Jipya.
  - C. Imekuwa na majirani ambao ni waarabu na kumekuwa na ugomvi wa muda mrefu kati ya Taifa hili na Waarabu hivyo imekuwa n isababu ya hofu ya Kule mashariki ya kati nzima.
  - D. Mataifa ya sasa ya mashariki ya kati yanajitahidi kujenga Nchi hiyo tasa kuwa atakufikia Nchi ijaayo "Maziwa na asali".
- III. Bahari Zinazopatikana Ulimwengu wa Agano la Kale.
- A. Mediteranea: (Bahari kuu).
    1. Kuna njia muhimu mno za baharini .
    2. Ni mpaka wa Palestina kwa upande wa Magharibi, Yos.1:4.
    3. Kuna bandari ya Joppa au Jaffa kwa sasa Tel Aviv.
  - B. Ghuba la Uajemi.
    1. Ipo mashariki mwa Peninsula ya Uarabuni.
    2. Waandishi wengi wanasema Bahari hii ya Ghuba ya Persia imesababishwa na mito miwili Tigris na Frati.
    3. Mji wa Uru. Ulikuwa maili 100 kutoka katika kichwa cha hii bahari hapo zamani.
  - C. Bahari ya Kaspiani.
    1. Bahari kubwa kabisa ulimwenguni iliyozungukwa na Nchi kavu.
    2. Maji yake ni ya chumvi.
- IV. Bahari ya Shamu Au Bahari Nyekundu.
- A. Maji mengi yaliyo katika ufa wa bonde Yordani.
  - B. Ni mpaka kati ya Africa na Uarabuni.
  - C. Imezungukwa pande zote na Jangwa
- V. Bahari Nyeusi.
- A. Ni mpaka kati ya Ulaya na Asia.
  - B. Haionekani popote katika Agano la Kale.
- VI. Bahari Ufi (Chumvi)
- A. Bahari hii ni bahari ambayo maji yake yako chini sana.
  - B. Pia imeitwa
    1. Bahari ya Chumvi, Mwa. 14:3.
    2. Bahari ya Araba, Kum. 3:17.
    3. Bahari ya Mashariki, Yoeli 2:20.

Mito Muhimu ni Mitano.

I. Tigris

- A. Jina lingine unaitwa Hidekeli, Mwa.2:14.
- B. Unatokea kwenye miinuko ya Armenia katika Asia ndogo na kuishia katika Bahari ya Ghuba la Persia.
- C. Wakati wa zamani umuhimu wa miji ya Assyria ya Ashuru na Ninawi ilikuwa ukingoni mwa mto huu.

II. Frati

- A. Chanzo chake ni mlima Taurus

III. Orente

- A. Unaanzia Lebanon milimani unaishia Bahari ya Mediteranea.

IV. Mto Nili

- A. Unaanzia Afrika mashariki katika ziwa Victoria au Nyanza mpaka Bahari ya Mediteranea Misri.
- B. Mto ulioleta ustaarabu wa Misri.
- C. Wamisri waliufikiria mto huu kuwa Mungu.

V. Yordani

- A. Ni mto mkubwa zaidi kule Palestina (Israeli)
- B. Unaanzia katika mlima Hermon na kuishia Bahari mfu kwa kupitia Ziwa Galilaya hapo ndipo inapotelea kwa jumla.
- C. Wakati mwingine ulijulikana kama mto wa Jangwani, Amo. 6:14; Yos. 12:2, Yoh. 3:23.

VI. Majina matano ya Nchi ya Israeli.

- A. Palestina
- B. Kanaani
- C. Ahadi
- D. Maziwa na Asali
- E. Takatifu.

Milima Mikubwa.

I.. Ararati- 14,000 fts kileleni 17, 000 fts.

- A. Mahali ambapo safina ya Nuhu ilipotua baada ya Gharika, Mwa. 8:4.
- B. Upo mashariki mwa Nchi ya Armenia kati ya Kaspiani na Bahari Nyeusi.
- C. Jina lingine kufuatana historia kuitwa Mlima wa Nuhu.

II. Zagros: 9000 FTS.

- A. Ni safu za milima mashariki mwa mto Tigris unatokea kaskazini kuenda kusini

- B. Zamani ulikuwa ni mpaka wa Ashuru na Umedi.
- III. Taurus: 12,250 fts.
  - A. Jina lingine ni Fedha - madini inayopatikana.
  - B. Kaskazini mwa mji wa Tarso.
- IV. Lebanoni (Milima) - 10,200 ft. urefu.
  - A. Milima hii inafanywa na maendelezo ya Taurus.
- V. Mlima Hermon - Kilele.
  - A. Maendelezo ya safu za milima ya Anti-Lebanoni uliyo upande wa pili wa miti Lebanoni.
- VI. Mlima Sinai.
  - A. Upo kusini katika Peninsula ya Sinai kati ya mfereji wa Suez na Ghuba la Agaba.
  - B. Hapa mdipo Musa alipopokea sheria kwa ajili ya wana wa Israeli. (Kut.20 ff)

SOMO LA PILI

Utangulizi:

- I. Tumekwisha elezea mambo huhimu katika ulimwengu wa Agano la Kale.
  - A. Miili mikubwa ya maji - Bahari.
  - B. Mito.
  - C. Milima.
- II. Sasa na tuendeleo kuangalia Nchi Jinsi zilivyokuwa zinaonekana.
  - A. Hizi ni sehemu zinazoleta kumbukumbu tunapozisikia.
  - B. Ni sehemu zilizoleta utaratibu kama tujuavyo.
    - 1. Zilikuwa na watu maarufu.
    - 2. Vilevile matukio makubwa yaliyotendeka huko.
    - 3. Baadhi yake Mungu alizitumia kukamilisha kusudi lake la milele, Efe. 3:10 -11.
- III. Tupo hapa sasa ni kwa sababu ya matukio yaliyochukua nafasi katika nchi hizo katika maelezo ya miaka mingi iliyopita.
- IV. Utakapoendelea kukua na kuzifahamu nchi hizo basi utaongeza ufahamu mkubwa katika kujifunza Biblia

Mwilli:

- I. Historia fupi juu ya Mataifa.
  - A. Historia inagawanyika asili yake kama ilivyo Sayansi.
    - 1. Wengine walishikiria ustaraabu wa Mesopotamia sasa Irag.

2. Wengine walifiria ni Misri ya zamani.
3. Bado wengine kudai kuwa ustaarabu huu ni kutokea mashariki ya mbali kama ndiko asili ya mwanadamu.

II. Mpangilio wa Mataifa.

A. Yaliyotokana na wana watatu wa Nuhu, Mwa. 10.

1. Yapheti - Mataifa 7
2. Hamu - Mataifa 4, Mwa. 10:1.
3. Shemu - Mataifa 5

B. Yaphet: (mst. 2-5).

1. Gomeri - Indo-Ulaya.
2. Magogu - Scyilians (Kas./Mash. Bahari Kaspiani)
3. Madai - Umedi (Kusini ya Kaspian)
4. Yavani - Ugriki (Mwisho wa kusini Balkan Peninsula)
5. Tubali - Haifahamiki.
6. Mesheki - Haifahamiki.
7. Tirasi - Thracians (Kati ya Uyanani na Bahari Nyeusi pwani)

C. Hamu: Ungua (mst. 6-14)

1. Kushi - Ethiopia.
2. Misri - (Mizraim) - Misri
3. Putu - Libya.
4. Kanaani - Palestina (Israeli - Uyahudi)

D. Shemu: Jina (mst. 21-31)

1. Elamu - Waelamu (Kasi ya Uajemi na Mash. ya Bahari)
2. Ashuru - Assyria (Kusi Magh - Asia)
3. Arfaksadi - Ukalidayo (Tigrisi na Ufrati chini)
4. Ludi - Lyalia (Magh - Asia ndogo)
5. Aramu - Shemu (kati ya Ashuru na Kanani)

III. Nchi kubwa za Kibilia ni Tatu._

- A. Armenia - Nchi ya zamani ambapo safina ilitua, 2 Fal. 19:37; Isa. 37:38.
- B. Mede - Mungu aliwatumia watu hawa kutimiza maandiko juu ya maandishi ukutani 2 Fal. 17:6; 18 :11; Dan. 5:25-31; 6:28.
- C. Ujemi - Ujemi na Umedi - ndizo zilizofuata kutawala dunia. Dan. 2:36-39; 7:5; 8:3; 11:2; Est. 1:3.
  1. Nchi zilizowahi kutawala dunia yote kila moja kwa wakati mmoja.
    - a. Misri.
    - b. Ashuru.
    - c. Alexander wa Makedonia, (Ulaya).
    - d. Babeli.
    - e. Umedi na Uajemi.
    - f. Rumi.
  2. Dira ya mwelekeo wa dunia:

Kaskazini

Magharibi

Mashariki

Kusini

D. Duniani kuna Mabara 7.

1. Afrika.
2. Marekani ya Kaskazini.
3. Marekani ya Kusini.
4. Asia.
5. Australia
6. Antartica
7. Ulaya.

E. Kuna bahari kubwa 4 Duniani.

1. Uhindi.
2. Arctic.
3. Pacific.
4. Atlantic.

F. Historia ya Agano la Kale inachukua mabara mawili tu kati ya Saba.

1. Afrika - Kaskazini Afrika (Kas. na Kas. Mash.)
2. Asia - Asia Ndogo.

G. Historia ya Agano Jipya iko katika mabara 3 kati ya saba.

1. Afrika - Afrika Kaskazini.
2. Asia - Asia Ndogo
3. Ulaya.

Nchi zilizokuwa wazi ni 5.

1. Sumer - Sehemu ya zamani ya Babeli, Mwa. 14:1; 11:31, Dan. 1:1
2. Ashuru - Kati ya Babeli, Armenia, na Umedi - Tigri Mto, Mwa. 2:14; 25:18
Yoh. 1:2.
3. Mesopotamia - sehemu ya wazi kati Tigris na Ufrati, Mwa. 24:7 -10
4. Elamu - Kaskazini ya Ghuba ya Uajemi, Mwa. 10:23.
5. Arabu - Peninsula kati ya Afrika na Asia, 1 Fal. 10 :15; 2 Nya.17:11, Ez. 27:21.

Nchi zilizo zunguka mashariki mwa Bahari ya Mediterania 6.

1. Asia ndogo - ilijumuisha falme:
  - a. Lidia.

- b. Ashuru
- c. Hiti
- 2. Shemu mji mkuu ni Damaskus kwa Kiebrania - Aram.
Ilikuwa katika Ashuru na kanaani, 2 Sam. 8:6; 15:8; Ez. 17:16; Lk. 2:2; Mdo. 15:23, 41.
- 3. Kanaani - Mabaki ya chini ya meditranea pwani na Bonde la Yordani.
  - a. Mabaki ya wasio wayahudi wote, Mwa. 10:18 -20; Hes. 13:29; Josh. 11:3.
- 4. Phoeniki - Mstali mwemba Kaskazini mwa mlima Karmel walizungumza Semitic lugha.
  - a. Miji yake mikubwa ni Tiro na Sidoni.
- 5. Philistina - Jina hili linatoka Palestina kuonyesha Nchi walipewa Waisrael Yoe.3:4; Ebr. 11: 9; Zak. 2:12.
- 6. Misri - Nyumba ya utumwa kwa Israel.
  - a. Nchi yenye rutuba kando ya mto Nili, Mw.12:10; 39:1; 42:1; 47:28; 29; Mdo. 7:23, 24.

Nchi ya Palestina au Kanani.

- I. Kanaani ni Jina lililotumika katika A.K. kwa nchi hiyo iliyokuwa katikati ya Yordani na Mediterania kusini ilipakana na jagwa.
- II. Kwa usahihi zaidi tunapozungumzia Palestina twaweza kuwa tunazungumzia mataifa mawili.
  - A. Nchi ya Wafilisti.
  - B. Nchi ziliyokaliwa na makabila 12 ya Israeli.
- III. Migawanyo Yake ya Asili.
  - A. Uwanda wa Pwani.
  - B. Ukanda wa katikati.
  - C. Bonde la Yordani.
  - D. Ukanda wa mashariki.
  - E. Ukanda wa Jangwa (Mbele ya mashariki).
- IV. Maji Yalivyo Katika Nchi ya Palestina.
  - A. Mto Yordani
  - B. Ziwa Hula.
  - C. Bahari ya Galilaya
  - D. Bahari Iliyokufa.
  - E. Mito mingine mingi midogo midogo.
- V. Milima Ya Palestina.
  - A. Tabor - Debora na Baraka walitayarisha .... Wakanaani.
  - B. Gilboa - Sauli na Jonathani walikufa vitani na Wafilisti.
  - C. Karmeli - Nabii Eliya aliwashinda manabii na makuhani wa Baali.
  - D. Ebal na Gerzimu-

1. Baada ya wana Waisraeli kushinda Yoshua .... Amoc na Musa
2. Baraka zilitangazwa - kutoka mlima Gelizimu.
3. Laana zilingazwa kutoka mlima Ebal, Kum. 11:29.
4. Mwanamke Msamaria, Yosh. 8:33-35, Yoh. 4:1
- E. Mlima Sayuni - kwa kawaida Sayuni lilikuwa ni Jina la Yerusalemu mji mtakatifu.
  1. Mashariki mwa Yerusalemu Mlima Olivet au Olivus. (Mlima wa Mizeituni).
- F. Mlima Hermon.
- G. Mlima Gileadi - Gidioni alikusanya Jeshi (Waa. 7:3)
- H. Mlima Nebo
  1. Mahali Musa alipotazama nchi Ahadi.
  2. Uko katika nchi ya Wamoabu.
  3. Mahali alipofia Musa.

VI. Njia kuu 3.

- A. Njia ya Pwani.
- B. Njia za majini.
- C. Njia kuu za wafalme.

MABABA WALIVYOSAFIRI.

Utangulizi:

- I. Maelezo ya mapema kabisa ya Biblia kuhusu Maisha ya Mwanadamu.
- II. Adamu maana yake "Mwanadamu"
- III. Biblia inaeleza kuhusu mwanadamu juu mambo kadhaa.
  - A. Kuumbwa kwake.
  - B. Kuanguka
  - C. Gharika ambapo vyote hivi vimeelezwa juu ya mwamadamu kama ni jumla.
  - D. Kuitwa kwa Abraham (Ibrahimi na Uzao wake)
  - E. Rehema inaonyeshwa kwa watu kadhaa.
    1. Rahabu, Yos. 2.
    2. Ruth, Ruth. 1
    3. Watu wa Ninawi, Yona.
- IV. Lakini Mungu alitoa ufunuo kwa watu wake Israeli.

Mwili:

- I. Kulikuwa na safari Tatu Kwa Mababa Watatu.
  - A. Ibrahimi
  - B. Isaka.
  - C. Yakobo.

II. Ibrahimu:

A. Historia ya Israeli inaanza na Ibrahimu.

B. Akaitwa " Baba wa Imani" Aliondoka Uru wa Ukaldayo kwenda asikokujua.

1. Uru wa Ukaldayo - (Mwa. 11:27-32)
2. Kutoka Uru mpaka Harani. (Mw. 11:27-12:4) Mesopotamia Kusini-ndipo palipokuwa nyumbani Ibrahimu.
3. Kanani - Mwa. 12:5-9 - Ibrahimu na mkewe Sara waliondolewa kutoka Harani. Kutoka harani waliambatana na Lutu Binamu yake- kwenda Kanani iliyokuwa chini ya Misri.
4. Misri, Mwa. 12:10-20.
  - a. Ibrahimu alienda kutafuta chakula.
  - b. Ibrahimu aliongopa - Sara ni dada yake.
  - c. Ibrahimu alifukuzwa na Farao baada ya kugundua.
  - d. Ibrahimu alirudi Betheli.
5. Hebroni - Mwa. 13:5-18.
  - a. Ibrahimu na binamu yake Lutu walitengana.
  - b. Lutu alichagua - Sodoma bonde ambalo lilileta baadaye maangamizi ya Sodoma na Gomora.
    1. Lilikuwa ni bonde zuri kwa mifugo.
  - c. Ibrahimu alichukua sehemu za miinuko kuzunguka Hebroni.
    1. Hapo ndipo alipokufa mkewe Sara.
    2. Alinunua mahali pa kumzika mkewe kwa Efroni Mhiti.
    3. Daudi alianza kutawala akiwa Mfalme katika Hebron.
    4. Uasi mbaya wa Absolomu ulianza hapa.
    5. Kwa mara ya pili Ibrahimu aliambiwa hapa kuwa ni "Rafiki" Mungu.
6. Vita vya wafalme, Mwa. 14.
7. Beersheba, Mwa. 20 - 25.
  - a. Baada ya maangamizi ya Sodoma na Gomora.
  - b. Hapa Ibrahimu aliungana na Abmeleki wa Gerali (Mwa. 26: 26 -33).
  - c. Katika siku za za Ahabu na Jezebeli, Eliya alipata kutoa sadaka hapa baada ya ushindi wake dhidi ya manabii wa Baali, (1 Fal. 19:3-4).
8. Moria - Mwa. 22.
  - a. Mahali alipotolewa Isaka kama sadaka.
  - b. Mahali palipokuwa pametulia mbali na mikiki ya shughuli za watu.
  - c. Mapokeo hudai Ibrahimu alikuwa katika "Nchi ya Moria".

III. Safari za Isaka.

A. Maisha ya Isaka katika Biblia yameelezwa kwa ufupi zaidi kuliko mababa wengine.

1. Beer-Lahai-Rol (Mwa. 16:7, 13; 14; 24:62)

- a. Hapa ni mahali Malaika wa Bwana alipomtokea Hajiri kijakazi wa Sara (Mama yake Isaka,) wakati Hajiri anamkimbia mkuu wake.
- b. Yawezekana Isaka aliishi hapo.
- 2. Gerari (Mwa. 26:1-16)
  - a. Ni mahali ambapo Isaka alipata makaribisho mazuri kutoka kwa Mfalme wa Gerali Abimeleki.
  - b. Isaka aliongopa kuwa Rebeka ni Dada yake, mst. 7-11.
- 3. Rehobothi (Mwa. 26:23-33)
  - a. Isaka alifanya mapatano ya Amani na Wafilisti chini ya mfalme wao Abimeleki.
  - b. Mungu anarudia Ahadi yake juu ya Ibrahimu.
- 4. Hebroni (Mwa. 35:27).
  - a. Maisha yake ya mwisho aliyatumia akiwa HEBRONI.
  - b. Ni mahali alipofia na kuzikwa na wanawe Yakobo na Esau katika pango lilelile alilonunua Ibrahimu (makapela).

IV. Safari za Yakobo.

- A. Jina lingene la Yakobo ni Israeli.
- B. Baba wa makabila 12 ya Israeli.

MAISHA YAKE YAKO KAMA IFUATAVYO KWA UFUPI.

I. BEER -SHEBA: (Mwa. 26:33 - 27-46).

- A. Yeye na pacha mwenzie walizaliwa (Esau)
- B. Alidanganya na kupata baraka za uzaliwa wa kwanza watu aliowadanganya watu wawili nao ni:
  - 1. Isaka.
  - 2. Esau.
- C. Alikimbilia Harani - Baada ya kugundulika kwa mjomba wake Labani.

II. BETHELI: (Mwa. 28).

- A. Alikimbia kulipizwa kisasi na Esau.
- B. Alipewa na Mungu maono ya kurudia kwa amani katika nchi aliyozaliwa.
- C. Aliona ngazi kutoka Mbinguni.
- D. Ndama kama mungu iliwekwa na Yeroboam I kuepusha watu kwenda Yerusalem hekaluni, Ufalme wa Israeli ulipogawanyika (Yuda na Israeli).

III. HARANI: (Mwa. 29:30).

- A. Alitumia muda mwingi hapo.
  - 1. Alitumia miaka 7 kwa msichana mzuri Raheli badala yake alipewa Lea ambaye hakuwa anavutiwa naye.
  - 2. Alifanya miaka mingine 7 kwa ajili ya Raheli tena.
  - 3. Alitumia maisha yake Harani kwa kuishi na mjomba wake Labani.

IV. MAHANAIMU: (Mwa. 32:1).

- A. Alitiwa moyo na malaika baada ya kuogopa kulipizwa kisasi na nduguye aliye mkosea miaka ishirini mapema.
- B. Ni mahali ambapo baadaye mwana wa Sauli Ishi - Bosheth alitawala, wakati Daudi akitawala Yuda kutoka Hebroni.
- C. Ni mahali ambapo kilitokea kifo cha mateso cha mtoto mzuri sana wa Daudi Absalomu.

V. PENUELI (Mwa. 32:22 - 32).

- A. Penueli maana yake ni "Sura ya Mungu."
- B. Alipambana na Malaika, Yakobo alifanywa kilema na kupewa baraka.

VI. SUKOTHI (Mwa. 33:17).

- A. Yakobo alipatana na nduguye Esau.
- B. Alijenga madhabahu kwa ajili ya furaha ya kupatana na nduguye.

VII. SHEKEMU - (Mwa. 33:18-34:31).

- A. Shekemu kwa sasa inajulikana kama - TELL-BALATA.
- B. Dina binti Yakobo alibakwa na Shekemu.
- C. Simeon na Lawi waliwaua wanaume wote wa Shekemu.

VIII. BETHELI: (Mwa. 35:1-15)

- A. Jina lingine - "Nyumba ya Mungu."
- B. Yakobo alirudia agano lake na Mungu.

IX. EFRATH.

- A. Jina lingeni ni Bethlemu (Mwa. 35:16-21).
- B. Maili 5 kusini ya Yerusalemu.
- C. Ndipo alipokufa Raheli wakati anajifungua mtoto Benjamini mtoto wa mwisho wa Yakobo.

X. HEBRON - (Mwa.35:27).

- A. Ni mahali ambapo Ibrahimu na Isaka waliwahi kukaa.
- B. Mahali ambapo Yusufu mwana mpendwa wa Yakobo aliuzwa na ndugu zake Utumwani kwa wa Ishimaili.
- C. Kulikuwa na njia kutoka Damascus kwenda Misri.

XI. KULE MISRI (Mwa. 45-49)

- A. Alikwenda kwa mwaliko wa Yusufu.
- B. Yusufu alikuwa waziri mkuu wa Misri.
- C. Aliishi katika Gosheni kule Misri - Sehemu ndogo lakini yenye rutuba sana.
- D. Mwili wa Yakobo uliwekwa dawa ulihifadhiwa na kuchukuliwa kwenda kuzikwa Hebroni - Makapela.

SOMO LA TATU.

MISRI NCHI YA UTUMWA.

I. Majina matano ya nchi.

- A. Kemu - Jina la zamanil ililoonekana kumbukumbu za zamani.
- B. Nchi ya Hamu - (Zab. 78; 51; 105:23; 106:22)
- C. Mizraimu -Mwa. 12:10-14 ff; 13:1.
- D. Rahabu - (Kiburi au Jeuri) Zab. 87:4; 87:10.
- E. Misri - Jina la sasa Jina iliyoitwa na Wayunani halikutumiwa kamwe hapo daima.

II. Historia yake ya nyuma.

- A. Misri ni sehemu ya bonde refu la mto Nile.
- B. Bonde hilo limegawanyika katika sehemu mbili au wilaya mbili zilizoitwa " Nomes".
- C. Kila sehemu ilikuwa na mji mkuu wake ambao ulikuwa na hekalu la mungu kienyeji.
- D. Lugha yao ni ile ya Kiarabu.
- E. Farao wa kwanza kutawala pande zote mbili aliitwa Menesi na ndiye aliyeiunganisha nchi.
- F. Wamisri walipenda sana desturi zilizofanya ustaarabu wao udumu. Kama maandishi yaliyo jumuisha maeneo matatu.
  1. Logographic - kilaalama iliwakilisha neno.
  2. Syllabic - Herufi alama iliwakilisha hefu.
  3. Alphabetic - alama iliwakilisha sauti moja.
  4. Mambo ya dini - miungu.
  5. Katika ufalme wa 3 kulikuwa na kawaida ya kufanya "RE" kuwa ni mungu jua - Ilichukua miaka mingi kwa Wamisri. miungu mingi - kusherehekea Mungu mmoja.
  6. Wafalme wa Misri walijulikana kwa jina la Farao.

III. JOGRAFIA YA MISRI.

- A. Mgawanyo wa nchi katika nyakati mbili za Wamisri zamani ulijulikana na Kufikiriwa vitu kamili. Historia yake ilianza wakati sehemu mbili zilipounganishwa na mfalme Menesi mwanzilishi wa ufalme kukawa na kuvaa taji mbili kuonyesha kuwa anatawala pande zote mbili za Misri.
  1. Misri ya Kaskazini (Juu) ilikuwa mahali mto unapoingia baharini na ilikuwa pambetatu.
  2. Misri ya Kusini (Chini) Bonde jembamba la mto Nile.
- B. Misri inaanzia kwanza kwenye maanguko ya mto Nile kusini mwa Jimbo la Nubia.
- C. Kwa upande mwingine wa mto Nile ni jangwa.
  1. Jangwa Shuri linaloendelea mpaka Palestina ya kusini.
- D. Ukubwa wa Misri ni 9,600 sq. mile kwa 13,000 sq mile.
- E. Mipaka ya Misri.
  1. Jangwa la Sahara - Magharibi.
  2. Bahari ya Mediteranea - Kaskazini.

3. Nubia - Kusini.
4. Bahari Nyekundu - Mashariki na jangwa.

IV. MTO MKUBWA NILE.

A. Ukweli kuhusu mto Nile.

1. Ni mto mrefu kabisa katika Africa.
2. Unaweza kuwa na urefu wa maili 4,000.

B. Chanzo chake.

1. Ziwa Victoria lina mchango mkubwa katika chanzo cha mto Nile.
2. Vilevile kuna vianzo vyake toka kwenye maziwa ya Kas. Mashariki na Afrika ya kati.
  - a. Nile Nyeupe -mto wenyewe wa asili.
  - b. Sobati - Karibu na asili ya mto yenyewe.
  - c. Nile Nyeusi - inatokea maili 200 Khartoum.
  - d. Nile Blue - katika Ziwa Tana kule Ethiopia inayoungana na Nile Nyeupe kule Khartoum.
  - e. Unapoingilia Nile blue hakuna mwingine unaoingia katika mdomo huo.

C. Midomo ya Nile.

1. Nyakati za zamani kulikuwa na midomo 7 nyakati za saa iko midomo 5 ya usafiri wa wazi Baharini.
2. Kuna milango mikuu miwili.
  - a. MASHARIKI - au Pelusiac.
  - b. MAGHARIBI - au Canaopic.
3. Gosheni - ilikuwa ni makao ya Waisraeli ilikuwa Kusini - Mashariki ya tawi la Pelusiac la Nile.

D. Zawadi ya Mto Nile.

1. Mara moja kwa mwaka hufurika.
  - a. Ndiyo chanzo cha maisha kule Misri.
  - b. Mahali popote maji yanapofika palikuwa na Neema.
  - c. Huwa mavuno tele na maji huwapo.
2. Mafuliko haya ya kila mwaka huanza 25/6 na yanadumu kwa muda wa miezi 3 maji kuwa juu ya nchi.
3. Mafuliko husababishwa na mvua za kila mwaka kutokea Afrika ya kati.

V. Sehemu muhimu katika Nchi ya Misri.

A. Misri ya Juu.

1. Memphis - Maili 10 kutoka Kairo ya sasa.
  - a. Mji mkuu wa zamani wa Misri.
  - b. Kuna maeneo muhimu ya Ki-Historia.
2. Heliopolis - au "ON"
  - a. Kama maili 20 kutoka Memphis.
  - b. Kiti cha kuabudia "mungu jua".
3. Rameses:
  - a. Mji katika jimbo la Gosheni.
  - b. Yawezekana mji huu ulijengwa na watumwa wa Ki-Israeli

(Kut. 1:11).

- c. Ulikuwa ni mji mkuu kati ya falme.
- d. Pia uliitwa Zoan.

4. Pelusium:

- a. Mashariki mwa mdomo wa mto Nile.
- b. Maili za Mashariki mwa Bandari ya Saidi.
- c. Iliaminiwa kuwa mji wa dhambi katika Biblia.

5. Alexandria:

- a. Ulianzishwa na Alexander Mkuu mwaka 332 K.K.
- b. Wayunani wengi waliozungumza Kiyahudi waliishi hapa.
- c. Ndipo walilpotokea LXX (Septuagint).
  - 1. Katika mji yote iliyoorodheshwa hapa ni Alexandria uliobakia hadi leo.
  - 2. Ni moja ya maajabu saba ya dunia.

B. Misri ya Chini:

1. Thebes:

- a. Pia unaitwa "NO" AU Hakuna au NO -AMON.
- b. Mji mkuu wa Misri ya juu kwa muda mrefu.
- c. Kulikuwa na hekalu la Amoni.

**SOMO LA NNE
WANA WA ISRAEL.
NCHI WALIZOSAFIRI NA SEHEMU WALIZOZUNGUKA.**

Utangalizi:

- I. Historia ya Misri inaanza pale ufalme wa juu na chini ulipoungana chini ya NAR - MER au MENES, farao wa kwanza wa Misri iliyoungana.
  - A. Mfalme alikuwa na Taji mbili kumaanisha kuwa ni mtawala wa Misri mbili.
- II. Kwa kiebrania Misri ilijulikana kwa jina la MIZRAIM.
- III. Yawezekana Waisraeli walianza kuondoka Misri mnamo mwaka wa 1225 -1447 BC.
- IV. MEMPHIS, ni mji mkuu wa zamani wa Misri ambao sasa unajulikana ni KAIRO.
- V. Mji maalumu wa kidini ulikuwani Heliopoli au "ON" kule Misri Jina hilo lilijulikana kama mji wa jua ulikuwa maalumu kwa mungu jua "RE".
- VI. RAAMSES au RAMESES.
  - A. Mji wa kuanzia safari ya Waisraeli.
  - B. Ulikuwa katika jimbo la Gosheni.
  - C. Ulijengwa na watumwa wa Ki-Israeli.
  - D. Palikukuwa ni mahali Waisraeli walipoanzia safari kwenda Kanaani, (Kut. 12:37).

Mwili:

- I. Nyikani Walimozunguka Zunguka Waisrael.
  - A. Nyikani hapa yaweza kuwa inaelezea kila namba ya majangwa au nyika katika kuzunguka nchi za Biblia.

B. Kuna maana tofauti ya neno "nyika" kama lilivyo neno "jangwa" kuwa na maana tofauti za majangwa au nyika.

1. MIDBA - Nchi ya Nyika, (Mith. 21:19).
2. YESHIMONI - Nchi ya Ukame (Kum. 32:10).
3. ARABA - Nchi ya Chumvi, (Ayu. 39:6).
4. ISIYYAH - Nchi kavu isiyo zaa chochote, (Ayu. 30:3).
5. TOHU - Nyika msimo na njia, (Ayu. 12:24).
6. EREMIA -Ukame.
7. EREMO -Jangwa na Ukame.

II. Majangwa Waliyozunguka.

A. Mkono ya Sinai na Majangwa Yake.

1. Walitumia karibu miaka 39 au 38 kwa kuzungukazunguka eneo hili.
2. Kumbuka lipo kati ya Ghuba ya SUEZ na Ghuba ya Agaba katika mikono miwili ya Bahari ya Shamu au Nyekundu.
3. Ilikuwa na maeneo tofauti mawili.
  - a. TAMBARALE - (Table - Land) - Chokaa, kame jangwa.
  - b. MILIMANI au miinuko - liliitwa kwa jina lingine Horeb au Sinai - kulikuwa na milima ya aina mbili
    1. Kas- Magh - 679 fts.
    2. Kundi la kati 7519 fts Mlima Sinai.

II. Maeneo ya Jangwa Au Nyikani.

A. Maeneo matano ya safari ya wana wa Israeli ni majangwa.

1. Shuri - Mashariki mwa Gosheni maana yake ni " Ukuta"
2. Zini - Kus/Magh mwa Bahari mfu lipo katika nchi ya Edom. Iliyotwa wana wa Israeli walinung'unika, Hes. 27:14, wapelelezi alitumiwa Kanaani, Hes. 13:21.
3. Sini - Ipo kati ya Elimu na mlima Sinai - Magharibi ya mkono mashariki kati ya mkono ya Sinai.
4. Parani - Ipo kati ya mpaka wa Araba na Ghuba ya Agaba, Hes. 10:12.
5. Etham - Kusini mwa jangwa la Shuri ni sehemu ya mkono ya ya Sinai.

B. Hizi nisehemu chache muhimu katika safari ya wana wa Israeli.

1. Zilikuwa sehemu ya Kaskazini na kati ya Peninsula.
2. Eneo hilo ni tambarale.
3. Kulikuwa na vyanzo vichache sana vya maji hata mto Wad-El- Arish (Mto wa Misri) unakauka karibu kwa mwaka

mzima.

C. Mlima Sinai:

1. Unahusiana na jina la sehemu ya Sinai.
2. Horebu ipo sehemu ya kusini ya Peninsula ya Sinai.
3. Panajulikana kuwa ndipo mahali Musa alipopokea Sheria.
4. Kilele chake kimeitwa na wasomi wa Biblia kwa Kiarabu "JEBEL MUSA" yaani "Mlima wa Musa."

D. ARABA:

1. Kutoka kusini mwishoni mwa Bahari mfu mpaka Ghuba ya ya Agaba.
2. Waamaleki waliishi hapa na kuishambulia Israeli, (Kum. 25:17 19; Kut.17:8-16. wana Esau, Mwa. 36:16, 12).

III. Nchi Ya Edom:

A. Mipaka yake.

1. Kusini mash, ya Palestina katika jimbo la Kusini mwa Bahari Mfu, kati ya mto Zeledi na ghuba ya Agaba.
2. Asili ya milima hiyo ya mashariki mwa Araba ilipewa jina Ki-Biblia "MILIMA YA SEIRI."

B. Majina ya Nchi yalikuwa Matatu (Mwa. 36:8, 20).

1. Esau au Edomu - Mwekundu.
2. Seiri - (Hairy) - Nywele nyingi.
3. Idumea- ilitumika katika A.J. kati ya Uyunani - Herode alikuwa Mfalme wa Idumea.

C. Miji mikubwa mitatu ya Edomu.

1. Bozra - ulikuwa mji mkuu hasa katika A.K.
2. Sela - uliitwa Petro (Jiwe) na Wayunani - ulikuja kuwa mji mkuu baadaye.
3. Ezioni - Geberi:
  - a. Kusini mwa Edomu katika Ghuba la Agaba.
  - b. Njia kuu za kibiashara zilikuwa huku.
  - c. Njia hizi zisababishwa na Biashara ya Misri na Bonde la Frati.
  - d. Sulemani alitumia mji huu kama Bandari.

D. Sura ya Nchi.

1. Magh - kulikuwa na miinuko ya mawe chokaa.
2. Mash - kulikuwa na Slop ya mawe ya chokaa mpaka jangwa.
3. Kati - Nchi ya milima na aina mbalimbali za mawe zaidi ni mawe ya chokaa.

E. Mwisho wa Taifa hili la Edomu.

1. Historia hii ya Waedomu ni ya kuvutia sana
  - a. Esau nduguye Yakobo alishinda na kuteka nchi.
2. Waisrael (Yakobo) walipotoka Misri Waedomu waliwakatalia wasipite katika nchi yao, Hes.20:17-21.
3. Daudi na Sulemani baadaye waliunganisha nchi hii na miliki yao.
4. Kufuatia kipindi cha Ufalme uliogawanyika kati ya Israel na Yuda (Kas. na Kus.) Edomu ilifanywa sehemu ya Yuda.
5. Edomu iliasi na kujitawala wenyewe.
6. Babeli (Nebukadneza) alipoishambula Palestina Edomu ilimsaidia (Kitabu cha Obadia).
7. Wakati wa Makabayo Idumea au Wa-Edomu walilazimishwa kuungana tena na kuwa chini ya sheria za Wayahudi.
8. Haipo katika historia ya sasa kufuatia maangamizi ya Yerusalemu ya

70. B.K. Mat.24:1-35.

a. Hakuna nchi inayoitwa Edomu leo.

IV. Njia na Vituo Vya Wana Wa Israeli - Kuzunguka Kwao Jangwani.

A. Kwa nini walikwenda kwa njia waliyoiendea? Kwa nini wasipite moja kwa moja kwenye pwani ya Mediteranea? Na kuvuka mto Wadi-el-Arishi (Mto wa Misri) na kutembea mpaka Kanaani? Kuna sababu 4 tunazoweza kuzielewa.

1. Ulikuwa ni mpango wa Mungu. (Kut.13:17, 18).

a. Wafilisti wangepigana na Israel ... Kwa hiyo wangekata tamaa.

2. Njia ya Pwani ilikuwa na ngome nzito ya Askari wa maadui.

3. Jangwani ilikuwa imethibitishwa kwa safari.

4. Hawakuwa tayari kukabiliana na Wafilisti.

B. Njia zinazofanya kuwa Historia.

1. Rameses, Mahali walipoanzia katika Goshen, (Mwa.37:27; Kut. 12:37)

2. Sakothi - Israel walijiunganisha, (Kut. 12:37 -3:19) Hapa walikuwa wanaingia katika Jangwa la Ethamu.

3. Kwenye Pembe ya Jangwa la Ethamu.

4. Pi - Hahirothi - (karibu na Baal-Sefoni), Kut. 14:4-15:22

a. Farao aliwafuata alitaka kuwarudisha Misri.

b. Muujiza wa Mungu uliigawanya Bahari ya Shamu.

c. Vituo hivi vinne vyote vilikuwa katika nchi ya Misri na juu ya Bahari ya Reeds (Shamu).

d. Sasa katika Jangwa la Shuri.

5. Maji machungu ya Mara yaligeuzwa kuwa matamu, (Kut. 15:22-26)

6. Elimu:

a. Palikuwa na miti ya mitende 70.

b. Chemichemi ya visima 12, (Kut. 15:27). Sasa katika Jangwa la la Sini.

7. Walipofika hapa Sini watu walimnung'unikia Mungu na Musa na Mungu aliwalisha watu.

a. Mikate-manna.

b. Kwale-(Kut. 16:2-36)

8. Refidimu kwa sababu ya mateto mahali hapo Musa lipaita MASA NA MERIBA, (Kut. 17:7).

a. Maji kutoka katika mwamba.

b. Vita dhidi ya Wa-Amaleki.

c. Mikono ya Munsu ilitengenezwa na watu wawili.

1. Haruni.

2. Huri.

d. Mungu aliahidi kufuta kabisa Amaleki juu ya nchi.

e. Musa aliambiwa aandike kwa ajili ya Yoshua.

f. Musa alijenga madhabahu akaiita Yehova - Nisi maana yake Bwana ameapa kutakuwa na vita na Amaleki kizazi hadi kizazi Kut. 17:15-16.

9. Sinai, (Kut. 19:1-40:37)

- a. Walawi wote na Hes, 1:1-10:11.
  - b. Sura ya 19- 24-Sheria zinatolewa.
  - c. Sura ya 25-31-Kielelezo cha Hema.
  - d. Sura ya 32- 34-Ibada ya sanamu.
  - e. Sura ya 35-40-Ujenzi wa Hema.
- * Sasa tunaacha Sinai na kwenda kwenye kichwa cha Kadesh-Barnea.
10. Tabera (Unguza) Hes. 11:1-3.
- a. Watu walinung'unika.
  - b. Moto wa Bwana uliwala baadhi yao.
11. Kibroth - Hataava - (Kaburi la Tamaa)
- a. Wote waliotamani Misri Mungu aliwapiga hapa.
12. Haserothi-Hes. 11:4-34.
- a. Miriamu na Haruni walimnenea vibaya Musa kwa sababu ya mkewe Mkushi.
  - b. Miriamu alipingwa na ukoma, Mst.10.
  - c. Haruni aliomba msamaha, Mst. 11.
- * Sasa wanaingia katika Jangwa la Parani, Hes.12:16.
13. Kutoka Kadeshi- Barnea.
- a. Wapelelezi 12 waliingia Kanaani.
    - 1. Wapelelezi 10 walaminiwa, (Hes.13:1-14:45; 13:26.
- * Katika kipindi hiki walipita Jangwa la Sini mpaka Hamathi.
14. Kuna vituo 12 visivyofahamika.
- a. Kwa miaka 38 walikuwa wakizunguka Jangwani.
  - b. Hes. 15-19 Biblia imenyamaza.
  - c. Vituo 12 vimeorodheshwa katika, Hes. 33:18-38.
    - 1. Wanapewa maagizo na mwelekeo, Hes. 15.
    - 2. Maasi yanatokea , Hes. 16-Kora Dathanina Abiramu.
    - 3. Fimbo ya Haruni inachipuka, Hes. 17:11, kuwa ushahidi
    - 4. Kufuatana na makuhani na walawi, Hes. 18.
    - 5. Maagizo ya mtamba mwekundu, Hes. 19.
15. Kadesh - Barnea: Hes. 20:1-20. (katika Jangwa la Zini.)
- a. Mahali alipofia Mariamu, (dada yake Musa.)
  - b. Mahali Musa alipopiga Mwamba.
  - c. Baadhi ya walionungu'unika waliteketezwa kwa moto, Hes. 11:1-3.
  - d. Waedomu wanawazuia Israel wasipite katika nchi yao, Hes. 20:21.
16. Walifika mlima Hori.
- a. Mahali alipofia Haruni.
  - b. Vita dhidi ya Wakaanani.
  - c. Watu walikufa moyo kwa sababu ya ile njia, Hes. 21:4.
    - 1. Walitamani kurudi Misri.
    - 2. Hawakutaka kufa jangwani.
    - 3. Walikinahiwa na chakula kutoka kwa Bwana (Kwali na mikate).
    - 4. Nyoka wa moto waliwauma Mungu akamwambia

Musa atengeneze nyoka wa shaba.

5. Walirudi tena Bahari ya Shamu (Agaba).

17. Elathi:
- a. Watu waliumwa na kufa kwa nyoka za moto, Hes. 21:4, 9; Kum.2:8.
18. Esion- Gebari : Kutoka hapa walianza kuizunguka Nchi ya Edomu mashariki mwa mto Jordani, Kum. 28.
19. Bonde la Moabu: Hes. 21:10-22, Mfululizo wa matukio tutayaona.
- a. Musa na Haruni-wanadai kuwapa watu maji, Hes. 20:8-13.
  - b. Waliwaita watu enyi waasi, Hes. 20:10.
  - c. Baadala ya kuuambia mwamba Musa anaupiga, 20:11.
  - d. Bonde la Zeredi - Musa na Haruni hawakumtukuza Mungu.
  - e. Ng'ambo ya Arnoni.
    1. Maji yaliitwa Meriba - Wana wa Israeli waliteta na Bwana.
  - f. Beer. Wanaomba ruhusa kwa Edomu kupita katika nchi yao.
  - g. Mattaha- Edomu anataka kupigana na Israeli.
  - h. Israel walibembeleza sana, hatuta kunywa maji yako wala mifugo yetu, mst. 18, bado Edomu hakuwa ruhusu.
  - i. Bonde la Moabu, Hes. 20:20; Yos. 4:19.
    1. Sihoni - Mfalme wa Wa-Amori, Hes. 20:21-23 walishindwa na Israel Og - mfalme wa Bashani.
    2. Uasi na manung'uniko, Hes. 22:1-26:1.
    3. Watu walihesabiwa, Hes. 26:2 -26:65.
    4. Sheria mbalimbali, Hes. 27:1-31:2.
    5. Vita na Wamidiani, 31:3-54.
    6. Marudio na mgawanyo wa Nchi, Hes. 32:1-36:13.
    7. Kifo cha Musa, Kum. 34:1; Yos. 1:2.
    8. Kazi ya Yoshua, Yos. 1:3-18.
    9. Kuipeleleza Nchi, Yos. 2:1-24.
    10. Maji ya mto Yordani yalitindika. Miili 2 ya maji iliyowa kutindika.
      - a. Bahari ya Shamu.
      - b. Mto Yordani, Yos. 3:18.
  - j. Gilgali: Vita katika Kanaani mwisho wa safari ushindi uanaanza.
    1. Vita katika Kanaani vinaanza.
    2. Mwisho wa Safari (Kituo cha Mwisho).
    3. Ushindi unianza kupatikana.

SOMO LA TANO.

USHINDI WA KANAANI.

UTANGULIZI:

I. Makabila yaliyokuwa Kanaani wakati wa Mababa na waliopaswa kushindwa na kutoka

mbele ya Israel, Kumb. 7:8 - sura ya 8.

- A. Mhiti - Uria - 2 Sam.11:1-27; Heth, Mwa.10:15.
- B. Mgirgashi.
- C. Mwamori.
- D. Mkanaani.
- E. Mperizi - Vijijini.
- F. Mhivi.
- G. Myebusi - Wakaani walioshi Yerusalemu.

II. Makabila au mataifa yaliyokuwa yakiishi wakati Waisrael walipokuwa wanateka Kaanani.

- A. Moabu - Mwa. 19:30-37 - Wajukuu wa Luthu.
  - 1. Waliabudu. Kemoshi - Kuchoma watoto hai katika moto.
- B. Ammoni - Hawa nao ni wale walitokana na Luthu, Mwa. 19:30- 38.
  - 1. Mungu wao alikuwa. Moleki au Mikom.

III. Ushindi wa Kanaani ulikuwa kabla ya wana wa Israeli kufika katika kituo chao cha Mwisho.

- A. Kituo chao cha mwisho kilikuwa - Gilgali.
- B. Ilikuwa washinde mashariki ya Yordani kabla ya kuingia katika Nchi yenyewe.
- C. Walipoiona Nchi waliigawanya miongoni mwa makabila.

Mwili:

I. Ushindi wa Mashariki, Hes. 31:54.

- A. Vita dhidi ya Sihoni wa Gileadi - Hes. 21:21-31.
  - 1. Mfalme wa Amorite (Mwamori) alikuwa mpinzani sana wa Israel.
  - 2. Amorite (Waamori) waliwafukuza mbali Wamoabu.
  - 3. Kulikuwa na makundi mawili ya Waamorite.
    - a. Geliadi -Sihoni.
    - b. Bashani - OG.
  - 4. Kundi la Gileadi - lilikuwa kati ya Arnoni na Jabbok.
  - 5. Mji wao mkuu ulikuwa - Hesh. - Boni au Eseboni.
- B. Vita dhidi ya OG wa Bashani, Hes. 21:32- 35.
  - 1. Kaskazini ya mto - Yamuku.
  - 2. Mgawanyo wa Waamori.
  - 3. Mtawala jina lake OG.
  - 4. Vita vilipiganiwa Edrei.
  - 5. Nchi ilisherehekea vitu vifuatavyo.
    - a. Ng'ombe.
    - b. Kondoo.
    - c. Mti wa ulaya unaoshi mufa mrefu.
- C. Vita dhidi ya Moabu na Midiani, Hes. 22:31-37.
  - 1. Moabu na midiani waliungana kijeshi, 22:4.
  - 2. Moabu ilikuwepo kati ya Zeredi na Arnoni.
  - 3. Midiani ilikuwa mbele ya kona ya Jangwa la Arabia.
  - 4. Mji mkubwa - Kir-Moabu.
    - a. Wamoabu - Luthu - Binti mkubwa, Mwa.19:30-37.

b. Waamoni - Luthu - Binti mdogo, Mwa.19:30-37.

II. Magharibi (Kuyasukumia mbali), Yos. 1:1 - 11:23.

A. Vita vya katikati, Yos. 3 - 9.

1. Gilgali - kituo muhimu.
2. Yeriko - (mji wa mwezi au mji wa mitende).
3. Ai. - walishindwa kwa sababu ya dhambi ya Akani.
4. Bethel - (Ai waliamini kuwa ni kutuo chao cha kijeshi).
5. Milima Gerizimu na mlima Nebo, (Kum. 27:11 ff, Yos. 8:32).

B. Vita vya Kusini. (Yos.10:1- 43)

1. Kuanguka kwa Yeriko, Ai, Amani na Gibeoni kuwa Kanaani.
2. Ushirikiano ulioundwa ilikupigana na Israeli, Yosh. 10:5, 15-26.
3. Ushirikiano wa kumshambulia Gibeon.
4. Yoshua alikwenda kwa nguvu na kushambulia usiku, Yos. 12:9-24.

C. Vita vya Kaskazini, Yos.11:1-23.

1. Muungano mwengine wafalme uliongozwa na Yabini mfalme wa Hazori uliundwa kupigana na Israeli.
2. Yoshua alikwenda kwa njia ya Bonde la Yordani akashambulia.
3. Yoshua aliuchoma mji wa Hazori na akaiacha miji mingine.
  - a. Kwa nini Hazor, Yoshua aliuchoma moto? Malme wake alikuwa mwanzilishi wa muungano wa kuipiga vita Israeli.
4. Ushindi kimsingi ulikuwa umefikiwa lakini ghasia ziliendelea, Yos. 11:15- 23.

III. Mgawanyo wa Nchi kati ya Makabila 12.

A. Mashariki ya Yordani- Makabila 2 na nusu, Yos. 13.

B. Magharibi ya Yordani - Makabila 9 na nusu, Yos. 14-19.

C. Miji ya Makimbilio sita.

1. Mtu aliye ua mtu.
2. Aliyeua bila kukusudia, Yos. 20.
3. Miji hiyo ilikuwa kama ifuatavyo.
  - a. Katika pande zote.
    1. Upande wa Yordani Mashariki.
    2. Upande wa Kusini.
    3. Upande wa Kati.
    4. Upande wa Kaskazini.
  - b. Yordani Mashariki, mst.8.
    1. Bezeri - Rubeni.
    2. Ramothi - Gadi.
    3. Golani - Manase.
  - c. Magharibi ya Yordani, mst. 7.
    1. Hebroni - Yuda.
    2. Shekemu - nusu Manase.
    3. Kadeshi - Naftali.

D. Miji ya Walawi, Yos. 21.

1. Ilikuwa 48, pamoja na miji 6 ya makimbilio.

2. Wastani ilikuwa miji 4 katika kila kabila.
- E. Maelezo zaidi walivyokaa katika nchi, (mgawanyo wa nchi kufuatana na makabila).
  1. Mashariki mwa mto Yordani yalipewa makabila 2 na nasu kukaa lakini ilikuwa wawasaidie waliobakia kushinda vita baadaye kurudia katika nchi yao, Yos. 22.
  2. Makabila hayo yalikuwa:
    - a. Reubeni.
    - b. Gadi.
    - c. Nusu Manase.
  3. Magharibi ya mto Yordani (Palestina halisi).
    - a. Kabila za kusini.
      1. Yuda.
      2. Simeon.
      3. Benjamini.
      4. Dani.
    - b. Kabila za kati kati.
      1. Efraimu.
      2. Nusu Manase.
      3. Isakari.
    - c. Kabila za Kaskazini.
      1. Asheri.
      2. Zebuluni.
      3. Naftali.

SOMO LA SITA.
PALESTINA CHINI YA WAAMUZI.

Utangulizi:

- I. Baada ya kifo cha Yoshua sehemu fulani ya Israeli walikuwa kawaida ya kujiingiza katika sanamu na kuabudu miungu kama walivyokuwa wanafanya majirani zao.
- II. Tunajifunza katika historia kuwa Mungu aliwaokoa watu kutoka kwa maadui zao.
- III. Mungu aliwainua viongozi ili kuwaokoa watu na wale waliokuwa wakiwatesa.
  - A. Viongozi hawa walijulikana kama waamuzi.
  - B. Walikuwa tofauti na wafalme waliokuwa wakiwaacha watoto wao kiti cha Ufalme.

Mwili:

- I. Wakati wa maamuzi Israeli ilikuwa na vita vingi.
  - A. Vita kati yake na Mesopotamia - (Waa. 3:5-11).
    1. Mwamuzi alikuwa Othnieli-Yos. 15:16-19; Waa. 3:9-10.

- a. Ndugu yake Kalebu.
  - b. Amani ilikuwa miaka 40.
  - B. Vita na Wamoabu - (Waa. 3:12-30)
    - 1. Mwamuzi alikuwa -Ehudi - kutoka kabila ya Benjamini Amani ilidumu miaka 80.
  - C. Vita na Wafilisti- Maa. 4- 5.
    - 2. Mwamuzi au mwokozi - Shamgari (Maa. 3:31).
  - D. Vita na Wakanaani (Maa. 4-5)
    - 1. Mwamuzi au mwokozi - Yabini - Yos. 11:1
  - E. Vita na Wakaanani tena - Maa. 4:4 ff.
    - 1. Mwamuzi au mwokozi - Debora mwanamke pekee mwamuzi alisaidiwa na Baraka, Waam. 4:10, Debora na Baraka walifanya Israeli kukaa katika Bonde la Yezerel bila hofu ya Wakanani.
  - F. Vita na Wamidiani - Waa. 6-9, mwamuzi ni Gideoni.
    - 1. Gideoni na watu 300 alilishinda jeshi kubwa la Wamidiani.
  - G. Vita wa - Ammoni - Wajukuu wa Luthu, (Maa. 10-11).
    - 1. Mwamuzi alikuwa ni Yeftha.
  - H. Vita na Wafilisti tena: Maa. 13-16.
    - 1. Mwamuzi alikuwa ni Samsoni.
  - I. Mwamuzi wa mwisho kati ya wengi wa Israeli alikuwa Samweli.
    - 1. Israeli walitaka kuwa na mfalme kama majirani zao-mataifa, 1 Sam. 8:1 ff.
    - 2. Kitu hiki hakikumpendeza Samweli hata Mungu hakupendezwa na madai yao.
- II. Baada ya waamuzi wote kupita na Israeli kudai wawe na mfalme, bonde vita viliendelea moja baada ya vingine.
- A. Sauli ndiye aliyekuwa mfalme wa kwanza wa Israeli iliyo moja. (Monarch)
    - 1. Alipakwa mafuta kule Ramatahaimu au Ramali kwa siri nyumbani kwa Samweli.
    - 2. Alitokea katika kabila dogo sana la Benjamini.
    - 3. Gibeaa- kulikuwa ni myumbani kwa Sauli na makao makuu ya mfalme wa kwanza wa Israeli.
    - 4. Uko maili 4 kaskazini mwa Yerusalemu.
    - 5. Mizpeh - Sauli alipokelewa kama mfalme.
    - 6. Gilgali - kwa mara ya kwanza Sauli alipokilewa kama mfalme wa makabila yote ya Israeli.
- III. Vita vya Sauli, (1 Sam. 11-15).
- A. Vita vilikuwa kati ya mataifa yafuatayo:
    - 1. Waamoni - 1 Sam. 11.
    - 2. Vita vya kwanza na Wafilisti - (1 Sam. 13-14.)
    - 3. Vita na wamoabu - 1 Sam. 14:47.
    - 4. Vita na wa Edomu - 1 Sam. 14:47.
    - 5. Vita na Shemu, 1 Sam. 14:47.
    - 6. Vita na Waamaleki, 1 Sam.14:48 - 15:35, hasira za Samweli ziliinuka

kwa sababu Sauli alimwacha Agagi mfalme wa Waamaleki aliwaacha ng'ombe wazuri, 1 Sam. 14:22-23.

7. Vita vya pili na Wafilisti, (1 Sam. 17:18).

B. Sauli aliuawa katika vita na Wafilisti pamoja na wana wake watatu akiwemo Yonathani katika mlima Giboa.

IV. Ufalme wa Daudi na Sulemani.

A. Daudi alipokuwa mfalme wa Israeli walikuwa na wajibu na miliki 6000 maili za mraba.

B. Aliacha maili 60,000 za mraba kwa mwanawe Sulemani.

C. Utawala wa Daudi juu ya Yuda, 1 Sam. 1-4.

1. Baada ya kifo cha Sauli, Daudi aliondoka kwenye mji wake wa ukimbizini wa Ziklag na kwenda Hebroni kule aliko tangazwa kuwa mfalme wa Yuda.

2. Wakati huo mwana wa Sauli Ish - Boshesh alikuwa anatawala makabila ya Kasikazini.

3. Mapigano yalizuka kati ya majemedari wa Daudi na Ish-boshesh. Aliuawa na watu wake pamoja na Jemedali wake hivyo Daudi akawa Mfalme wa Israeli yote.

V. Ushindi wa Daudi kwa Mataifa - Kigeni. (2 Sam.8:11).

A. Aliteka mji wa Wa-yebusi wa Yerusalemu akaufanya makao yake makuu.

B. Kisha alishinda Kaskazini ya Palestina (Kanani) miji aliyoteka Kaskazini ni kama ifutatavyo.

1. Megido.

2. Taanaki.

3. Beth-Sheani.

C. Aliteka tena nchi zifuatazo upande wa Mashariki ya Yordani.

1. Edomu, 2 Sam. 8:13-14.

2. Moabu, 2 Sam. 8:2.

3. Amoni, 2 Sam. 10-11.

D. Yawezekana hata wafilisti na wenyeji wa Aramu - Dameski walimtumikia Daudi, 2 Sam. 8:5, 6.

E. Aliteka Soba, 2 Sam. 3-5.

VI. Matatizo mbalimbali aliyoyampata Daudi baada ya Dhambi yake ya uzinzi na kumua Uria Mhiti, 2 Sam. 12-20; 24.

A. Uasia wa mwanawe Absalom.

1. Alimua nduguye kwa mama mwingine Amnoni.

2. Amnoni alilala na (kumbaka) Tamaria dadaye Absalomu.

B. Absalomu alijitangaza kuwa mfalme kule Hebroni wa Israeli kinyume na Baba yake Daudi.

C. Daudi alikimbia toka Jerusalemu mpaka mashariki ya Yordani, 2 Sam. 8:18.

D. Vita vilipingwa kati ya Daudi na Absalomu na Absalomu akauawa kule Mahanaimu, Daudi alirudi madarakani kwa huzuni ya kumpoteza mwanawe Absalome, 2 Sam. 17:24, 18:9-15.

1. Uasi wa Sheba, 2 Sam.20.

- a. Aliuawa na mwanamke ili kuuokoa mji na Yoabu, mst.21.
- 2. Tauni - 2 Sam. 24:15-25.
- 3. Mwisho wa utawala wa Daudi, 1 Fal. 1:2, 1 Nya. 22-29.
  - a. Mtoto wake Adonija alijaribu kutwa kwa nguvu ufalme.
  - b. Daudi alifuata ushari wa Bath-Sheba na Nathani.
  - c. Sulemani akawa amepakwa mafuta kule Gihoni upande wa mashariki wa ukuta wa Yerusalemu.

VII. Utawala wa Sulemani.

- A. Utawala wake wa mapema alikwenda Gibeoni pale Mungu aliko mwahidia Hekima kwa utawala wake kwa Israeli, 1 Fal. 3:4-15.
- B. Haraka utawala wake ulijulikana na kusambaa katika majimbo 12, 1 Fal. 4:7-19
- C. Yuda hauonekani, pengine ilitawaliwa moja kwa moja toka Yerusalemu.
- D. Mipaka ya utawala wake ilikuwa kama ifuatavyo.
  - 1. Kutoka mto Frati - hadi kwenye mpaka Misri, 1 Fal. 4:21.
  - 2. Edomu na Moabu - vilevile waliwakilishwa kabila zao kule Yerusalemu chini ya Sulemoni.
- E. Vyanzo vya Biashara.
  - 1. Aliendeleza Israeli katika Biashara.
  - 2. Kulikuwa na Amani.
  - 3. Alijenga Hekalu, 2 Nya. 2.
  - 4. Usafiri ulikuwa rahisi sana.
- F. Uhusiano na Nchi zingine.
  - 1. Alioa wake wa Kimisri, 1 Fal. 11:1-3.
  - 2. Alioa wake Tiro na mataifa mengine.
  - 3. Kutembelewa na malkia wa Sheba n.k.
- G. Miaka ya mwisho ya utawala wa Sulemani.
  - 1. Kumbuka Sulemani aliistawisha Israeli kiuchumi na Kisiasa.
- H. Mambo yalibadirika na kuwa kinyume.
  - 1. Misri wali mmuweka Farao kina asijekuwa rafiki wa Sulemani Hadadi. aliasi kabisa. 1 Fal. 11:14-22.
  - 2. Rezoni - akachukua Damascus na kugoma kulipia kodi kwa utawala wa Sulemani baada ya kifo chake, alitawala Rehoboamu, mst. 4, 1 FF.

VIII. Mataizo yalijitokeza kutoka ndani.

- A. Yeroboamu - aliyekuwa mkuu wa kukusanya, 1 Fal. 11:40. Kodi aliasi (alitoka kwa Yusufu Efraimu na Manase) aliitwa na watu wake yaani makabila 10 - Israeli au Kaskazini.
- B. Rehoboamu - akabakiwa na makabila 2 urefu wa kusini (Yuda).

SOMO LA SABA **ASIA NDOGO**

UTANGULIZI:

- A. Tumekwisha shugulika na eneo la ndani na kuzunguka hali ilivyokuwa na Mgawanyo wa nchi ya Palestina.
- B. Katika somo hili tutarudisha mawazo yetu tena katika sehemu ya Asia ndogo.
- C. Umuhimu wa eneo hili wakati mwingine umeisha sahaulika.
  - 1. Ni sehemu ya Historia ya Biblia.
  - 2. Ni sehemu muhimu mno hasa kwa Historia ya Agano Jipya.

I. Asia ndogo.

A. Maelezo.

- 1. Ina ukubwa wa maili Square, 156,000.
- 2. Wakati wa Biblia ijulikana kuwa Asia ndogo.
- 3. Wakati wa sasa hujulikana - Turkey- Uturuki
- 4. Mji mkuu wake wa zamani - Efeso.
- 5. Mji mkuu wake wa sasa ni Ankara.
  - a. Mlima Ararati unapatikana huko.
  - b. Milima ya Taurus pia ipo Asia Ndogo.

B. Mipaka yake (Asia Ndogo).

- 1. Kaskazini - Bahari Nyeusi.
- 2. Magharibi - Bahari ya Aegean.
- 3. Kusini - Bahari ya Mediterranea.
- 4. Mashariki:
  - a. Armeni -Urusi.
  - b. Mesopotamia - Iraq na Iran.
  - c. Shemu - Shemu.

C. Ilivyotumika Ki-Biblia.

- 1. Wakati wa A.J. Asia neno hili halikuwa na maana kama ilivyo leo.
- 2. Halikuwa kwa maana ya Asia yote bali kwa kawaida ni ndogo kama tujuavyo.
- 3. Hata hivyo sio Asia ndogo yote ilifikiriwa kuwa ni Asia lakini karibu yote ilikuwa hivyo.
- 4. Weka mbali Mashariki ya mbali katika akili zako, weka au fikiria mashariki ya karibu.

II. Asia Ndogo kwa eneo.

A. Maeneo upande wa Bahari Nyeusi (Black Sea).

- 1. Ponto (Pontus) - chini ya Bahari Nyeusi katika Kasikazini, Mashariki
- 2. Ilipakana ma Armenia.
- 3. Kusini kulikuwa na Kapadokia.
- 4. Magharibi - Paphalagoni.
- 5. Baadaye lilikuja kuwa jimbo la Rumi.
  - a. Mdo. 2:9
  - b. Mdo. 18:2.
  - c. 1 Pet. 1:1.
- 6. Paphalagoni ulikuwa kati ya Ponto na Bithinia haimo katika Biblia.
- 7. Bithinia ipo chini ya Bahari ya marmara pamoja na Paphlogia upande wa Mashariki kusini kulikuwa na Mysia na Phrgia.

- a. Bithinia una utajiri sana wa historia
    - 1. Iiungana na Ponto mwaka 63 B.K. na katika mwaka 103 B.K. Pliny alikuwa ndiye Gavana wa Bithinia.
  - b. Mdo. 16:7; 1 Pet. 1:1.
  - c. Kulikuwa na miji maarufu miwili.
    - 1. Nikomedia - mji mkuu wa ufalme wote wa mashariki. mkutano wa baraza lililoamriwa na Constantine mkuu mwaka 325 A.D. mkutano wa maridhiano.
- B. Eneo la Bahari ya Aegeani (uk. 14: Atlasia ya Biblia):
- 1. Mysia - ilikuwa mashariki mwa bahari hii na Bithinia ilikuwa kaskazini na Lydia kusini na Galatia ilikuwa Mashariki.
    - a. Kutoka Troa mji katika Mysia Paulo aliweza kuiona Ulaya kwa mbali. Hapo ndipo Paulo alipopokea maono ya Makedonia Mdo. 16:7, 8.
    - b. Miji maarufu kule Mysia.
      - 1. Pergamos.
      - 2. Troa.
  - 2. Lydia - wakati wa A. J. ulikuwa chini ya Rumi.
    - a. Miji muhimu iliyokuwapo kule Lydia ni 4.
      - 1. Efeso.
      - 2. Saidi
      - 3. Thiyatira.
      - 4. Filadelfia.
  - 3. Kara huu ulikuwa kusini magharibi kabisa na Lydia kaskazini na Lycia Kusini, Mashariki.
    - a. Haionekani popote sehemu hii katika A. J.
    - b. Kulikuwa na mji muhimu Mileto, Mdo. 15-17.
- C. Maeneo ya Bahari ya Mediterranean.
- 1. Lycia - ilikuwa Kusini ya Milima ya Taurusi.
    - a. Likuwa eneo dogo lakini lenye Rutuba sana.
    - b. Mdo. 27:5.
  - 2. Pamfilia - Mashariki mwa kilikia magharibi mwa kilikia kusini ya Pisidia.
    - a. Perga ya pamfilia ulikuwa mji wa kwanza kumsikia Paulo, Mdo. 2:10; 13:13; 14:24; 15:38; 27:5.
    - b. Miji maarufu ya eneo hili 2.
      - 1. Perga.
      - 2. Atalia.
  - 3. Kilikia katika ya Pamfilia na Shemu Kusini ya kapadokia.
    - a. Ulikuwa maarufu kwa utengenezaji wa nguo za maonyoa ya ya mbuzi.
    - b. Mdo. 6:9; 15:23, 41; 21:39; 22:3; 23:34; 27:5- 6; 1:21.
    - c. Mji maarufu ni Tarso.
- D. Eneo la Milki.
- 1. Kapadokia - Kusini mwa Ponto na kusini Mashaki ya Galatika.
    - a. Maarufu kwa:

1. Farasi.
2. Chuma.
3. Fedha.
- b. Mdo. 2:9.
2. Galatia - ilitokea Kaskazini na kusini katikati ya mkono mashariki ya eneo la Aegeani.
  - a. Mdo. 16:6; 18:23; 1 Kor. 16:1; Gal. 1:2; 4:10; 1 Pet. 1:1.
  - b. Miji maarufu 5:
    1. Ikonja.
    2. Derbe.
    3. Lystra.
    4. Pisidia.
    5. Antiokia.
3. Likaonia (Mdo. 14:1-23).
  - a. Ilikwa sehemu ya Galatia.
  - b. Ilikuwa ni wilaya pamoja na Ikonja, Derbea, na Listra.
4. Pisidia Jimbo pamoja na Pamfilia upande wa Kusini Frijia upande wa Kasikazini.
  - a. Mji wake mkuu ulikuwa Antiokia, Mdo. 13:14; 14:24.
  - b. Pamoja na Galatia pia.
5. Frigia sehemu ya juu kati ya Lidia na Mysia Galatia na jina la eneo na sia jimbo.
  - a. Mdo. 16:6; 18:23- Paulo alisafiri kupiti eneo hili.
  - b. Miji muhimu.
    1. Laodikia
    2. Hierapolis.
    3. Kolosai.

III. Miji ya Asia ndogo katika kitabu cha Ufunuo.

A. Mekanisa saba ya Asia.

1. Efeso - Ufu. 2:1 - ulikuwa Lidia.
2. Smirna - Ufu. 2:8 - ulikuwa Lidia.
3. Pergamo - Ufu. 2:12 - ulikuwa Mysia.
4. Thyatira - Ufu. 2:18 - ulikuwa Lidia
5. Sardis - Ufu. 3:1 - ulikuwa Lidia.
6. Filadelfia - Ufu. 3:7- ulikuwa Lidia.
7. Laodikia - Ufu. 3:14- ulikuwa Frijia.

SOMO LA NANE.

Nchi Ya Palestina Au Kanani.

Utangulizi:

1. Tutashughulika na Nchi za Ki-Biblia na katika mawazo ya watu ya kidini.
  - A. Matukio makubwa yaliyochukuwa nafasi katika nchi hizo.

- B. Watu waarufu, mawazo yao yalivyokuwa.
2. Tutaendelea kuona nchi ya Palestina yenye ukumbwa wa eneo mraba maili 12,000

Mwili:

I. Mgawanyo wa Asili wa Palestina.

A. Sehemu ya mashariki au Tambarale.

1. Bashani:
  - a. Mashariki mwa Yordani.
  - b. Ipo futi 2000 kutoka usawa wa bahari.
  - c. Ilisifika kwa uzalishaji wa Ng'ombe na eneo lenye rutuba, Zab. 22:13, Yer. 50:19; Amo. 4:1,2; 1 Fal. 10:33, Isa. 2:13. Mik. 7:14.)
2. Gileadi.
  - a. Ilikuwa usawa wa bahari 2,631.
  - b. Ilizungukwa na miti maarufu kwa dawa ya marhamu. (Mwa. 37:25; 2 Fal.11:7; Yer. 9:26; 2 Thes. 2:2).
3. Moabu.
  - a. Futi 300 kutoka usawa wa Bahari (Hes. 22:1; I fal 11:7; Yer. 9:26; Ruth. 2:2).
  - b. Bonde la Yordani.
    1. Kaisaria Filipi futi 1292.
    2. Bahari Mfu.
4. Bonde la Yordani ni la kipekee.
  - a. Hakuna usafiri wowote katika mto huo.
  - b. Kuna joto la ajabu. (kali)
  - c. Sehemu zingine ni matope matope.
  - d. Wakati wa A.K. wanyama pori wengi waliishi katika bonde hili.
  - e. Hakuna mji mkubwa uliowahi kujengwa upande wa kulia wa bonde hili.
5. Maisha ya viumbe wa asili ni ya kipekee.
  - a. Kuna aina 30 ya samaki wanapatikana 16 hawapatikani penginepo duniani.
  - b. Kuna aina 45 za ndege kati ya hizo 23 ni za kipee.
  - c. Kuna mimea 162 na miti kati ya hiyo mimea na miti 135 inapatikana katika Africa.

C. Eneo la kati la Palestina.

1. Ni eneo la milimamilima iliyotanda karibu eneo lote kutokea Kaskazini mpaka Kusini na miinuko na vilele virefu.
2. Maeneo halisi ya kimsingi.
  - a. Galilaya ya juu wastani wa futi 2800.
  - b. Galilaya ya chini wastani wa futi 1800.
  - c. Miinuko ya Nchi ya Efraimu (Samaria) futi 2800.
  - d. Yudea.
  - e. Negebu.

D. Eneo la uwanda wa kati.

1. Eneo la wazi la Sharoni.

- a. Eneo lililo kati ya Jopa (Tel - Aviv) na Mlima Karmeli.
- b. Sehemu iliyojulikana katika A. K. rutuba na amani (1 Nyak. 27:29; Isa. 35:2; Wim. 2:10).
2. Eneo la wazi la Esdraelon.
  - a. Eneo kubwa la wazi lenye rutuba.
  - b. Lipo kati ya Galilaya na Samaria.
  - c. Katika Biblia linajulikana kama eneo la Yezreeli.
  - d. Sehemu maarufu kwa miji na matukio kama:
    1. Waamu. 4 mahali alipofia mfalme mwema wa Yuda, Yosia.
    2. Alipokuwa anapigana na Wamisiri.

II. Namna gani maji yalivyo - Palestina.

A. Mto Yordani.

1. Unakwenda kama maili 120 kutoka kwenye chanzo chake mpaka mwisho wake Bahari mfu.
  - a. Upana wake ni 80 mpka 180 fts.
  - b. Kina chake 5fts - 12 fts.
  - c. Kuna vyazo vyake 4 ambavyo ni vikuu.
    1. Mashariki 3.
    2. Magharibi 1.
2. Maana ya jina "Yordani" ni "shuka chini", au "telemka" (kwenda upande wa chini.
  - a. Vyanzo cyake 4 ni vifuatavyo.
    1. Ziwa Hula.
    2. Mlima Hermoni.
    3. Na vyanzo vingine viwili vilivyojitokeza maeneo ya mbele ya vyanzo hivi vilivyotangulia.
    4. Ni mto mkubwa kabisa Palestina, (Mwa. 13:10; Yos. 3:15; Yer.49:19; Zab. 114:3; Mt. 3:6; Yoh. 10:40).

B. Maziwa mbalimbali.

1. Hula ukubwa wake maili 20 kwa 5 futi 7 kutoka usawa wa bahari kwa sasa waisraeli wamelikausha na wanatumia eneo hili kwa kilimo.
  - a. Majina mawili ya ziwa hili (wakati huo):
    1. Meromu.
    2. Huleh.
2. Galilaya.
  - a. Majina matatu zaidi ya ziwa au bahari hii.
    1. Chinerethi.
    2. Tiberia.
    3. Genesareti.
  - b. Lipo chini ya Ziwa Hula.
  - c. Ni ziwa zuri urefu wake ni maili 13 upana 3-8.
  - d. Kuonekana kweke futi 696 chini ya bahari, (Lk. 5:1, Hes. 34: 11, Mt. 4:18; Mk. 4:39.)
  - e. Miji mingine 9 yenye zaidi ya wakazi 15,000 ilikuwepo kando

ya ziwa hili pamoja na Kapemaumu, (Mk. 1:29; Mt. 9:9).

3. Bahari au ziwa mfu.
  - a. Majina mawili mengine.
    1. Chumvi.
    2. Asfati.
  - b. Kimsingi inaitwa Bahari baada ya kuitwa ziwa.

C. Mito vijito.

1. Mto Zeredi - unatengeneza mapka kati ya Edomo na Moabu.
  - a. Unaingia kusini mash. Ya Bahari Mfu (Hes. 21:12; Kum. 2:13)
2. Arnon - mpaka wa kazini wa Moabu.
  - a. Unaishi Kas, Katikati ya Bahari Mfu.
  - b. Unaanzia uarabuni (Hes. 21:13; Waa. 11:18; 2 Fal. 10:33).
3. Yabboki - unaangukia katika Mto Yordani unapitia kati ya Bahari Mfu na Galilaya Bahari.
  - a. Ulikuwa ni mpaka mfalme Sihoni (Gilead Kask.).
  - b. Ni mto huu karibu ambapo Yakobo alishindana na malaika (milele), (Mwa. 32:22; Kum. 2:37; Waa. 11:22).
4. Yarmuk - mpaka wa Kusini wa Bashani (Og maili 6 mwa Bahari ya Galilaya).
5. Magharibi ya Yordani maji yaendayo Mashariki.
  - a. Qelt - unakwenda katika Yordani Kas, kidogo ya Bahari Mfu.
  - b. Qumran - upo Kas, Magh, ya Bahari Mfu (Chumvi).
    1. Mahari DSS ilipatikana.
6. Kidroni.
  - a. Unaanzia katika bonde la Yerusalemu na kwenda Bahari Mfu Kusini mwa Qumran.
  - b. Kuna wakati unakauka, (2 Sam. 15:23; 1 Fal. 15:13; 2 Nya.32:4; Yoh. 18:1).
7. Mito inayokwenda Bahari ya Mediterranean.
  - a. Leontesi - unatokea Kusini kati ya milima ya Lebanon kwenda Magh, na kuingia Tiro (katika Shemu).
  - b. Kishoni - Unaanzia kati ya Mlima Tabor na Mlima Gilboa kwenda Magh. kupitia Bonde la Jezreel. Debora na Sisera walimshinda Jabini, Waa. 4:5.
8. Zefathah:
  - a. (2 Nyak. 14:9- 15) upo Magh. Mwa Bahari Mfu (Chumvi).
  - b. Wadia-el-arish.
    1. Mto wa Misri.
    2. Kusini mwa mpaka wa nchi ya Ahadi (Mwa. 15:18; Hes 34:5).

III. Njia kuu za usafiri - Palestina.

- A. Njia za pwani.
- B. Njia za majini

C. Njia za wafalme.

SOMO LA NANE.
Sehemu la Pili
Palestina:

Utangulizi:

- I. Sehemu ya kwanza ya Jiografia ya Palestina tumeona.
  - A. Mgawanyo wa asili.
  - B. Maji - Bahari, Mito, Maziwa, Vijito.
  - C. Njia za usafiri.
- II. Katika somo hili tutaona Palestina katika A.J.

Mwili:

- I. Majimbo ya Palestina.
  - A. Yudea.
    1. Likuwa katika makabila ya:
      - a. Yuda.
      - b. Benjamini.
      - c. Dani.
      - d. Simioni.
    2. Mipaka yake ilikuwa kama ifuatavyo.
      - a. Mto Yordani na Bahari Mfu upande wa Mashariki.
      - b. Negebu upande wa Kusini.
      - c. Bahari ya Mediterranean - Magharibi.
      - d. Samaria upande wa Kaskazini, (Mt. 2:1; Yoh.4:3; Mdo. 2:9; 8:1; 11:29; Gal. 1:22).
  - B. Samaria:
    1. Sehemu ya eneo hili kati ya Yudea na Galilaya.
    2. Lilikaliwa na watu (mchanganyiko wa damu), (Wayahudi + Assyria) walidharauliwa sana na Wayahudi.
    3. Walijenga hekalu lao wenyewe katika mlima Gerizimu katika mwaka 400 KK (2 Fal. 17:29; Lk. 10:33; Yoh. 4:9, 39, Mdo. 8:25).
  - C. Galilaya:
    1. Eneo linalojumsha kutoka Bahari ya Galilaya mpaka Bahari ya Mediterranean Mashariki na Magharibi, vilevile kutoka Mlima Karmeli mpaka Lebanon Kaskazini na Kusini (Yos. 20:7; Mt. 2:22 Yoh. 2:1; Mdo. 1:11; 13:31).
    2. Ilikuwa imegawanyika sehemu mbili.
      - a. Galilaya ya juu.
      - b. Galilaya ya chini.
  - D. Perea.
    1. Neno hil maana yake ni "Mbele ya".

2. Inachukulia nchi iliyo mbele ya mashariki ya Jordani mpaka jangwa na kuendelea Kaskazini na Kusini kati ya Arnon na karibu na Mashariki ya Bahari Mfu (Chumvi).
3. Jina hili halilpatikani katika Biblia labda linachukuliwa katika, Mt. 19:1, pia Yoh. 1:28; Mk. 10:1- 33.

E. Deacapos.

1. Latokana na maneno mawili ya kiyunani "Dea" - 10 "Polis" - miji.
2. Jimbo katika Mashariki mwa Jordani kulikuwa na miji kumi miji hiyo ilikuwa.
  1. Bethshan (Scythopolisi)
  2. Dioni
  3. Pela.
  4. Kanatha.
  5. Rafana
  6. Hippos.
  7. Gadara
  8. Filadelfia.
  9. Damaskusi
  10. Gerasa,
    - a. (Mk. 5:1-20; Mt. 4:24, 25).

II. Maisha ya Yesu katika Palestina.

A. Tangu kuzaliwa mpaka ubatizo wake.

1. Bethlehemu.
  - a. Mahali Yesu lipozaliwa.
  - b. Maili 5 Kusini mwa Yerusalemu.
  - c. Upo katika miinuko ya Nchi ya Yuda katika njia kuu ya kutoka Yerusalemu mpaka Hebron, (Lk. 2:1-20).
2. Yerusalemu.
  - a. Alipelekwa kwa Bwana katika hekalu pale alipokuwa na siku 40 tu.
  - b. Karibu maisha yake Kristo aliyatumia Galilaya.
  - c. Ni Yerusalemu Yesu alipouawa.
  - d. Kupaa kutoka Mlima wa Mizeituni, (Lk. 2:22-28; Mdo.1:10-11).
3. Misri.
  - a. Kwa sababu ya matisho ya Herode Mkuu Yesu alipelekwa Misri kwa kumkinga asiawe.
  - b. Herode Mkuu alipokufa walirudi pamoja na walezi wale, (Mt. 2:1-8).
4. Nazarethi.
  - a. Yesu alitumia maisha yake ya ujana, (Mt. 2:19-23)
  - b. Ni miji usiopatikana katika A. K.
  - c. Hapa ndipo alipojifunza Yesu useremala, (Yoh. 1:46).
  - d. Kutoka hapa ndipo Yesu alipochukuliwa kwenda Yerusalemu akiwa na umri wa miaka 12, (Lk. 2:52).
5. Bethabara.

- a. Mahali Yesu alipobatizwa.
  - b. Eneo kamili hali julikani, Yoh. 3:23.
6. Nyika ya Yudea.
- a. Mahali Yesu alipojaribiwa na shetani ni mahali palipokuwa pamejaa wanyama mwitu, Mt. 4:1-11.
- B. Huduma yake Galilaya.
- 1. Kana.
    - a. Karibu na Nazareti kwenye njia ya kwenda Tiberia.
    - b. Muujiza wa kwanza ulifanyika hapa, Yoh. 2:1-11.
  - 2. Kapernaumu.
    - a. Ipo Magharibi pwani ya Bahari ya Galilaya.
    - b. Ndipo kilikokuwa kituo cha majehi ya Rumi toka Damascus kwenda Yerusalemu.
    - c. Hapa ndipo alipoitwa Mathayo na Yesu, Mt. 9:9.
    - d. Petro aliishi hapa, Mk. 9:35.
    - e. Inaaminika Kapernaumu yalikuwa makao ya Yesu, Mt. 9:1.
    - f. Kulikuwa na Sinagogi la Wayahudi hapa.
  - 3. Sychar.
    - a. Ilikuwa katika Samaria karibu na Shekemu.
    - b. Ndipo kuwepo kisima cha Yakobo, Yoh. 4.
  - 4. Pembe ya Hattini.
    - a. Ni milima miwili (Pair).
    - b. Karibu na Bahari ya Galilaya.
    - c. Yawezeka kuwa ndipo Yesu alipotoa "Hotuba ya Mlima."
  - 5. Naini.
    - a. Katika Galilaya ya ni katika mteremko ya miinuko ya 6 Moreh katika Esnraelon.
    - b. Iko maili 6 Kus, Mash ya Nazerti.
    - c. Hapa Yesu alimponya mtu kipofu, Yoh. 8:22-26.
- C. Huduma ya mwisho ya Yesu.
- 1. Foeniki.
    - a. Pwani ya Medeteranean kuvuka kutoka Galilaya.
    - b. Yesu alikuja katika Pwani ya Tiro na Sidoni, Mt. 15:22.
  - 2. Decapoli, Mk. 7:31.
  - 3. Kaisaria Filipino.
    - a. Ipo Kas. Mash. ya Bahari ya Galilaya upande wa mlima Hermon
    - b. Wengi wanaamini kuwa Yesu alibadirika karibu na hapa. (Lk. 9:25-28).
  - 4. Bethany.
    - a. Yerusalemu katika maanguko ya Mlima wa Mizeituni.
    - b. Hapa katika wakati wa Yesu ilikuwa ni njia ya kupitia kwa miguu kutoka Yerusalemu mpaka Bethany.
    - c. Hapa Yesu ndipo alipomfufua Lazaro, Yoh. 11:38-44.
  - 5. Yerusalemu.
    - a. Wiki la mwisho la maisha ya Yesu aliitumia hapa.

III. Milima ya Palestina.

A. Magharibi ya Yordani.

1. Mlima - Lebanoni	2. Mlima Meiron.
3. Pembe ya Hattini	4. Mlima Tabor.
5. Miinuko ya Moreh	6. Mlima Gilboa.
7. Mlima Karmeli.	8. Mlima Ebal na Gerizimu.
9. Mlima Sayuni	10. Mlima wa Mizeituni.
11. Mlima Hebroni.	

B. Mashariki ya Yordani.

1. Mlima Hermon.
2. Mlima Gileadi.
3. Mlima Nebo.

SOMO LA TISA. **Mji wa Yerusalemu.**

Utangulizi:

I. Kujifunza kuhusu mji wa Yerusalemu kunavutia sana kwa sababu ya upekee wa asili yake.

- A. Unafikiriwa kuwa ni "Kitovu" cha ulimwengu.
- B. Mji huu umeteka hisia karibu za wanadamu wengine.
- C. Japo kuwa uliweza kuangamizwa mara kadhaa bado uliendelea kujengwa tena na tena.
- D. Historia ya Biblia imechukua nafasi katika.
  1. Kuta zake.
  2. Hekalu lake.
  3. Mazingira yake.

II. Kwa hiyo tunahitaji kujifunza juuyamji huu kwa nguvu zote, ili kujua vizuri Biblia.

Mwili:

I. Majina ya mji huu.

- A. Urusalima - Wamisiri waliandika katika karne 19 katika (1900 kk.
- B. Yerusalemu - Unaonekana wakati wa Melkezedeki, Mwa. 14:18; Zab. 76:2.
- C. Yebusi - Uliitwa na Wayebusi waliokuwa wakaa hapo, Waa. 19:10.
- D. Mji wa Daudi - Mji ulipochukuliwa na Waisraeli karne 4 K.K. 1 Fal. 14:31.
  1. Yerusalemu maana yake ni Mji wa Amani.
- E. Mji mtakatifu - Mat. 4:5; 27:53.

II. Sehemu za miinuko za Yerusalemu.

A. Mlima Sayuni.

1. Una urefu ea futi 2530 kutoka usawa wa bahari.
2. Upo Kusini Magh. mwa kona za Yerusalemu.

B. Mlima wa Hekalu.

1. Jina lingine uliitwa Moria.
2. Ibrahimu alipomtoa Isaka awe sadaka.
3. Hekalu la Sulemani lilikuwa hapo.
4. Urefu kutoka usawa wa bahari ni futi 2,432.

C. Ofel.

1. Ulikuwa na futi 2,490.
2. Ulisawazishwa zamani - kupata usawa wa mlima Hekalu.

D. Bezethi.

1. Upo Kas. mwa mlima Hekalu.
2. Herode Agripa aliungani shamlima huu na ukuta.
3. Bwawa la Bethesaida ndipo lilipokuwepo.

E. Mlima wa Mizeituni.

1. Urefu kutoka usawa wa bahari Futi. 2,665.
2. Karibu na Bonde la Kidroni.
3. Mahali alipopaa Yesu.
4. Chini yake kulikuwa na Bustani ya Gethsemani.

F. Mlima wa Makosa, (uovu)

1. Uliitwa kwa sababu ya ibada ya sanamu ilifanywa hapa na Sulemani 1 Fal. 11:7.
2. Upo kusini mwa Mlima wa Mizeituni.
3. Konde la damu lililo nunuliwa kwa vipande 30 alizopokea na kuvirudisha Yuda Iskariote.

III. Sehemu za mabonde za Yerusalemu.

A. Bonde la Kidroni.

1. Majina yake.
  - a. Kedroni.
  - b. Cedroni.
  - c. Bonde la Yehoshafati.
2. Kwa kawaida huwa kavu wakati wa kiangazi.
3. Wakati wa mvua kijito chake huenda mpaka Barahi Mfu (Chumvi).
4. Yesu alivuka Bonde hili karibu kila siku wakati Huduma yake anaimalizia, Yoeli. 3:2, 12; Yoh. 18:1.

B. Bonde la Turopoloni.

1. Limeitwa "Cheesmarker."
2. Linatenganisha Magharibi kutoka miinuko ya Mashariki karibu eneo la Hekalu.
3. Zamani lilikuwa chini zaidi kuliko hivi sasa lilivyo.

C. Bonde la Hinomu.

1. Mpaka wa Yerusalemu wa kusini.
2. Vilevile limeitwa:
  - a. Wana wa Hinomu.
  - b. Kuzimu (Gehenna) kueleza adhabu ya waovu.
3. Palikuwa na kiti cha kiji mungu Moleki kwa ibada.
4. Palitumika kama ni Jalala (damp) taka zilipochomwa, Yos. 15:8; 18:16; Mat. 23:15, 33; Yk. 3:6.

IV. Kuta za Yerusalemu.

- A. Ukuta wa sasa umekuwa na maili 2 na nusu uliofanywa na mwawe minara 34 milango 8 ilijengwa wakati wa Sulemani.

- B. Ukuta wa kwanza ulijengwa na Wayebusi kabla ya Daudi kuitaka sehemu hiyo.
- C. Kuta zilizojengwa na Daudi na Sulemani zilizunguka, eneo la Mlima Sayuni Mlima Moria, na ukuta mwingine Bonde la Turopoinoni, Ulikuwa kama Heka 8.

V. Njia kuu 4 za Barabara za Yerusalemu ya zamani.

- A. Barabara za Daudi.
  - 1. Inatokea Yopa Mpaka Haramu.
  - 2. Zinaitwa Barabara za Hekalu.
- B. Kupitia Dolorosa.
  - 1. Inakwenda magharibi Sambamba na Daudi Sreet.
- C. Barabara za Mkristo.
  - 1. Inakwenda Kas. na Kus. na kuunganishwa na Barabara ya Daudi kupitia Dolorosa.
- D. Damascus Street.
  - 1. Barabara ndefu kabisa katika Yerusalemu.
  - 2. Inatokea Kus. kupita Yerusalemu mpaka lango Sayuni.

VI. Mabwawa ya Yerusalemu.

- A. Bwana la Bikira.
  - 1. Lipo - Bonde la Kidroni.
  - 2. Linavutia kwa kuwa maji huenda na Kurudi tena.
  - 3. Maji hujaa mara kwa mara kwa siku karibu kwa dakika 15 -30.
  - 4. Limeitwa Bwawa la Bikira kwa sababu Mariamu alikuwa na destri kuosha nguo hapa.
- B. Bwana la Siloamu.
  - 1. Lipo karibu na mdomo wa Turopoioni (Bonde)
  - 2. Maji ya bwawa hili hufikia futi 3 kwa kina.
  - 3. Maji mengi yanayobaki humwangilia bustani, Yoh. 9:7.
- C. En - Rogel - Yos. 15:7; 2 Sam. 17:17.
- D. Gihon ya Juu.
  - 1. Ukubwa wake ni meter 735 kutokea Lango la Magha, la Joppa.
  - 2. Lina wastani wa futi 316 kwa 218.
  - 3. Wastani wa urefu kina ni futi 20.
  - 4. Kutoka hapa maji huchukuliwa katika Yerusalemu, (2 Fal. 18:17; Isa. 7:3; 36:2).
- E. Gihoni ya juu.1
  - 1. Kina chake futi 42.
  - 2. Lilikuwa ng'ambo ya Bonde la Hinomu karibu na mlima Sayuni, Isa. 22:9.
- F. Hezekia.
  - 1. Bwana lilijazwa na gihoni ya juu.
  - 2. Lipo kati ya Daudi na Mkristo mtaa, 2 Fal. 20:20; 2 Nya. 32:30.
- G. Ni mji ulioharibiwa mara nyingi kuliko mji wowote ule duniani.
  - 1. Mfalme - Zedekia - Nebuchadnezar, Yer. 39:6 -9.

2. 70 A.D - Wayahudi - Rumi, Mt. 24:1-35.

H. Ni nijio uliorudiwa kujengwa mara nyingi kuliko mji mwingine wowote duniani.

I. Ni mji uliotajwa, unatajwa kuliko mji wowote duniani katika Biblia.

J. Betheaida.

1. Karibu na lango la Stephen.

2. Linachukua kama eka na kina Futi. 80.

K. Mwanamke Mariamu.

1. Futi 150 Kas. mwa Lango la Stefano.

2. Ni bwawa lenye ukubwa wa futi 100 kwa 85 kina chake ni futi 80.

3. Hakuna Historia ya Biblia iliyounganishwa nalo.

L. Yeremia.

1. Karibu ukuta wa Kas. kati ya Lango la Herode na Kas. Mash. mwa ukuta wa malaika.

2. Lina ukubwa wa futi za mraba 40, kina futi 10.

VII. Milango ya Yerusalemu.

A. Jopa - Magharibi lilitazamana na Hekalu.

B. Damaskusi - katika ukuta wa Kaskazini.

C. Herode - karibu na bwawa la Yeremia.

D. Stefano - ukuta wa Mashariki juu ya eneo la Hekalu.

E. Dhahabu - upande wa Mashariki kuingia eneo la Hekalu.

F. Madi - Kusini kukabili Kidroni (bonde)

G. Daudi - Kusini - mwishoni.

VIII. Kuhusu mji wa Yerusalemu.

A. Ni kituo cha dini kubwa 3.

1. Ukristo.

2. Uyahudi.

3. Uislamu.

SOMO LA KUMI

Sehumu I.

Safari Tano Za Umissionary Katika Agano Jipya.

Utangulizi:

I. Historia ya mapema ya Kanisa, tunasoma safari tano za Umissionary.

A. Safari ya Filipo-(Mdo. 8:5-40).

B. Safari ya Paulo-(Mdo. 9:1 - 30).

C. Safari ya Petro-(Mdo. 9:32 -11:18).

D. Safari ya Barnaba-(Mdo. 11:22-26)

E. Safari ya Barnaba na Paulo-(Mdo. 11:26-30; 12:25).

Mwili:

I. Safari ya Filipo-Mdo. 8:5-40.

- A. Alikuwa mmoja wa Mashemasi, (Mdo. 6:3-5).
  - B. Aliondoka mara moja Yerusalemu baada ya kifo cha Stefano, Mdo. 7.
    - 1. Alihubiri - Samaria injili inafika mwisho wa nchi, Rum. 1:8.
    - 2. Wayahudi walikuwa hawachangamani na Wasamaria.
  - C. Kutoka Samaria Filipo alikwenda chini ya Yerusalemu kule Gaza kulikokuwa jangwa, Mdo. 8:26.
    - 1. Alikutana ma mtu wa Kushi (Etiopia) Towashi alimhubiri injili na kumbatiza, Mdo. 8:38.
  - D. Baadaye alionekana Azoto, katika Azoto A.K ni Ashidodi ilikuwa katika uwanda wa Filisti.
  - E. Huduma ya Filipo kule Samria, Mu - Ethiopia na katika miji ya Wafilisti ilileta taabu katika Kanisa ambapo baadhi ya wakristo walikuwa wanashikilia mapokeo ya dini ya Kiyahudi.
- II. Safari ya Paulo Mdo. 9:1-30.
- A. Paulo alizaliwa Tarso, ambao ulikuwa mji mkuu wa Kilikia, Kusini mwa Asia ndogo.
  - B. Alikuwa ni Mfarisayo, Ukristo aliouona kuwa Adui wa imani ya babu zake.
  - C. Alikuwa anakwenda Damaskasi-Shemu kuwatesa Wakristo ili warudie aina ya Kiyahudi.
  - D. Alikutana na Yesu njiani aliyebadiriha mwelekeo wa masiha yake yote.
  - E. Jina lake lilibadiriwa kutoka Sauli na kwa Paulo.
  - F. Alikwenda uarabuni baada ya kukaa muda fulani Dameski.
    - 1. Uarabuni -inaweza kuwa sehemu yoyote katika Peninsula.
    - 2. Yaweza kuwa safari yake alipitia jangwani, Gal. 1:17.
  - G. Alirudia tena Damaski ambapo alikutana na mateso kwa mara ya kwanza, Mdo. 9:15-16.
    - 1. Aliokolewa kwa kutoroshwa ndani ya kikapu.
  - H. Akarudi Yerusalemu ambako mapema lijifunza chini Rabbi Gamaliel - Paulo alipokelewa na kukaribishwa na Barnaba.
    - 1. Barnaba alijua kuongolewa kwa Paulo.
    - 2. Barnaba alimpeleka na kumtambulisha Paulo kwa mitume Petro na Yakobo, Gal. 2:1- 10.
  - I. Alipokuwa anahubiri kule Yerusalemu, ghasia nyingi zilijitokeza na upinzani wa nguvu ulizuka, hivyo Paulo alichukuliwa kwa Bandari ya Bahari na kwenda Kaisari, kutoka hapo alikwenda Kusini ya Tarso.
  - J. Tarso ulikuwa mji wake wa nyumbani alikaa kwamiaka kdhaa miaka kabla ya kuanza mikiki - mikiki ya safari zake zote za Umissionari.
- III. Safari ya Petro, Mdo. 9:32 - 11:18.
- Kufuati kuongolewa kwa Paulo, yalianzisha makanisa mengi. Mateso ya Wakristo yalimfanya Petro aanze kusafiri na kuyatia moyo makanisa.
- A. Alikwenda kule Lida iliyokuwa katika uwanda wa Sharoni njia ya moja kwa moja toka Yopa - Yerusalemu.
    - 1. Alimponya - Ainea aliyeugua miaka 8 (amaepooza), Mdo. 9:32-35.
    - 2. Alikwenda Yopa alimponya Dorkas, Mdo.9:36-42.

3. Alipokea maono - kupeleka injili kwa kornelio kule Kaisaria bado akiwa Yopa.

a. Kornelio - Mrumi Akida.

b. Kaisari ilikuwa mail 30 toka Yopa.

B. Viongozi wa Kanisa kule Yerusalemu walipokuwa wanatia mashaka kuongolewa kwa mataifa, Petro alirudia Yerusalemu na kujadiliana nao kuwa kazi ya kumwongoa kornelio ilikuwa kazi ya Mungu, Mdo. 11:1- 18.)

III. Safari za Barnaba, Mdo. 11:22 - 26.

Baada ya kifo cha kupingwa mawe kwa Stefano na kuingia kwa mateso idadi kubwa ya Wanafunzi walifukuzwa kutoka Yerusalemu.

A. Walisafiri Kas kupita Tirona sidoni na kufika mji wa Antiokia.

B. Walikuwa waaminifu kwa ukiri wao wa Ukristo na wakawa ni chanzo cha mbegu kwa kuanzisha makanisa.

1. Kule Antiokia (Shemu).

a. Wanafunzi waliitwa kwanza wakristo, Mdo. 11:26.

b. Kutoka katika mji huu Wamisionary walitumwa nje kuhubiri, Mdo 13:1-12, kama wahubiri wa injili.

c. Wasiwasi waliokuwa nao Wakristo Wayahudi juu ya Wakristo wa mataifa wapya.

1. Alisema hii kazi ni ya Roho Mtakatifu.

2. Moyo wake ulipenda na kuendelea kuwa na kanisa kule Antiokia ili kuendelea kulisadia Kanisa.

2. Alisafiri kwenda Kaskazini kule Kilikia na akamshawishi Paulo kule Tarso kuondoka naye mpaka Antiokia tena.

V. Safari ya Barnaba na Paulo, Mdo 11:26-30, 12:25.

A. Kutoka Taso Barnaba na Paulo walisafiri kwa njia ya Bahari mpka Seleusia Shemu.

B. Walikaa kwa mwaka mmoja Antiokia wakifanya kazi na Kanisa kufanya Kanisa lilikokuja kuwa kituo cha Ukristo.

C. Wakati wa njaa kule Yudea, Kanisa la Antiokia liliwatuma Paulo na Barnaba pamoja na michango yao.

D. Waliporudia toka Yudea waliendelea kufanya kazi pale Antiokia mpaka walipoanza safari yao ya Umissionary.

1. Ilitokana na nia zao na juhudi yao kupeleka Injili kwa wale wasio sikia bado Ukristo.

SOMO LA KUMI

Sehemu II

Safari Za Mtume Paulo.

Utangulizi:

I. Ni machache sana yanayofahamika kuhusu maisha ya mwisho ya mitume wa Bwana.

A. Petro anaonekana kuchukua mafasi katika sura za mwanzo za kitabu cha

Matendo.

- B. Yohana alikuwa pamoja naye katika tukio moja, Mdo. 3:1.
- C. Yakobo alichinjwa katika maisha ya mwanzo ya Mitume kwa amri ya Herode, Mdo. 12:2.
- D. Maelekezo makubwa katika kitabu cha Mtendo ni safari kubwa za umisionari za mitume Paulo.
  - 1. Wakati wa huduma yake Ukristo ulionekana kuwa ni wa kimataifa.
  - 2. Paulo alipoanza huduma yake mataifa walikuwa huru kabisa kuingia au kuongezwa katika Kanisa.
  - 3. Kabla ya kifo chake mtume Paulo, upande wote wa mashariki wa utawala wa Rumi ulikuwa umesikia ujumbe wa Injili kwa kiasi kikubwa.

Mwili:

I. Asia ndogo.

- A. Safari ya mtume Paulo ya kwanza ya Umisionary ilichukua pia Asia ndogo.
  - 1. Ukumbwa wake maili mraba 15,600.
- B. Wilaya 4 magharibi mwa Asia Ndogo.
  - 1. Karia.
  - 2. Lidia.
  - 3. Myasia.
  - 4. Frigia.
    - a. Wilaya zote hizi ziliungana na kufanya Jimbo.
- C. Majimbo ya Bithinia na Ponto yalikuwa ufukoni mwa Bahari Nyeusi.
- D. Wilaya katika Bahari Nyeusi.
  - 1. Ponto - (Mdo. 2:9; 18:2; 1 Pet. 1:1)
  - 2. Paflagonia.
  - 3. Bithinia - Mdo. 16:7; 1 Pet. 1:1.
- E. Wilaya katika upande wa Bahari ya Aegean.
  - 1. Mysia, Mdo. 16:7-8.
  - 2. Lydia.
  - 3. Karia.
- F. Wilaya katika Bahari ya Mediterranean.
  - 1. Lysia - Mdo. 27:5.
  - 2. Pamfilia - Mdo. 13:13.
  - 3. Cilisia (Kilikia) Mdo. 21:39.
- G. Wilaya katika upande wa katikati (bara).
  - 1. Galatia - Miji katika Galatia.
    - a. Ikoniamu.
    - b. Derbe.
    - c. Listra.
    - d. Antiokia ya Pisidia.
      - 1. Katika miji hii Paulo aliteseka wakati akihubiri humo.
  - 2. Kapadokia - Mdo. 2:9.
  - 3. Lyconia - Mdo. 14:1-23.

4. Pisidia - Mdo. 13:14; 14:21.
5. Frigia - Mdo. 16:6; 18:23.

II. Safari ya kwanza ya Umisionary - Paulo.

A. Antiokia - Syria - Palikuwa ni mahali pa kuanzia safari.

B. Safari ya kwanza walikuwa watu 3.

1. Paulo.
2. Barnaba.
3. Yohana Marko.
4. Vituo vya safari hii ya kwanza ya Umisionary.
  - a. Antiokia Shemu.
  - b. Seleukia - Shemu - Bandari katika Shemu.
  - c. Kisiwa cha Cyprus.
5. Kulikuwa na vitu kadhaa kule Cyprus.
  - a. Salamis - Mdo 13:5, Mashariki ya Pwanai ya Cypus.
    1. Hapa walihubiri katika sinagogi la Wayahudi.
    2. Huu ni mji ulioanzishw na Wafoeniki.
  - b. Pafos (Paphos) - Mdo. 13:6.
    1. Barnaba na Paulo - walikutana na mchawi aliyepingana nao alipigwa na upofu kwa muda aliyeitwa Bar - Yesu.
    2. Ulikuwa ni mji maarufu ibada ya Aphrodite.

C. Asia Ndogo.

1. Walifika Perga - Mdo. 13:13.
  - a. Kulikuwa na kiji mungu cha kike Diana na hekalu lake la Artemi.
  - b. Hapa ndipo Yohana Marko aliporudia Yerusalemu na kuwaacha Paulo na Barnaba.
2. Antiokia Pisidia - Mdo. 13:14 - 48.
  - a. Paulo na Barnaba walipingwa na kutolewa nje ya mji Mdo. 13: 50 -51.
3. Ikoniamu kule Frigia.
  - a. Walipigwa na Paulo alikumbuka kuwa kipigo kilitaka kufikisha mwisho wa maisha yake, Mdo. 14:16; 2 Tim. 3:11.
4. Listra.
  - a. Ulijengwa na Augustino Kaisari karnea ya 6 KK.
  - b. Miujiza uilitendeka kwa kumponya mtu kiwete tangu kuzaliwa watu wa Listra waliwafanyia ibada Paulo na Barnaba na kutaka kuwafanaya miungu.
    1. Paulo walimwita - Mercury Paulo alipingwa mawe karibu ya kufa.
    2. Barnaba walimmita - Jupiter.
5. Derbe.
  - a. Walihubiri kwa nguvu baada ya mateso ya ya Listra.
  - b. Walihubiri njia ile ile ili kuwaimarisha Wakristo, Mdo. 14:22.

III. Safari ya pili ya Paulo.

A. Ilianza kwa kutokuwepo makubaliano kati ya Paulo na Barnaba kwa ajili ya Yohana Marko.

1. Waligawanyika kilamtu alimchukua anayemtaka.
  - a. Barnaba alimchukua Yohana Marko - Ciprus.
  - b. Paulo alimchukua Sila - Asia Ndogo.

B. Vituo walivyopita katika Asia Ndogo.

1. Antiokia Shemu.
2. Taso.
3. Derbe.
4. Listra - Timotheo aliungana nao hapa, Mdo. 16:1-4.
5. Ikoniamu.
6. Antiokia Pisidia.
7. Troa - Mdo. 16:6-8, Maono ya mtu wa Makedonia.

C. Vituo walivyopita katika Ulaya.

1. Neapolosi - Kituo cha kwanza kule Ulaya.
2. Filipi - Mdo. 16:14.
3. Amfipolis - Mdo. 17:1.
4. Apolonia.
5. Thessalonika - Mdo. 17:6, 8.
6. Beroya - Waungwana, Mdo. 17:10-13.
7. Athene - Wanamwabudu Mungu asiyejulikana.
8. Korintho
9. Kenkrea - Aliondoa nadhiri yake kwa kunyoa nyele zake.
10. Efeso- Mdo. 18:18-22 Asia Ndogo Palestina.
11. Kaisaria - Asia Ndogo Palestina.
12. Yerusalemu.

IV. Safari ya tatu ya Paulo.

A. Vituo kadhaa katika safari yake ya tatu.

1. Antiokia Syria - Kituo cha kuanzia, Mdo. 18:18-22.
2. Derbe.
3. Antiokia Pisidia.
4. Efeso.
5. Troa.
6. Neapoli.
7. Filipi.
8. Amfipoli.
9. Apolonia.
10. Thesslonika.
11. Beroya.
12. Korintho.

B. Wakati alipokuwa anarudia alitumia njia hiyo mpaka Troa.

1. Mitulano.
2. Samo.
3. Mileto.
4. Patara.

5. Tiro.
6. Tolemasi.
7. Kaisaria.
8. Yerusalemu.

V. Safari ya Mtume Paulo kwenda Rumi, Mdo. 21:26; 28-31.

- A. Kaisaria.
- B. Damascus.
- C. Myra - Lycia, Mdo. 27:6.
- D. Cnidus (Nido)
- E. Lasea.
- F. Kauda.
- G. Kisiwa cha Malta.
- H. Sirakusa.
- I. Regio.
- J. Putioli.
- K. Soko la Apro.
- L. Mikahawa mitatu (Three Taverns).
- M. Roma.

SOMO LA KUMI
Sehemu Tatu
Jiografia ya Kitabu cha Ufunuo:

Utangulizi:

- I. Kitabu cha mwisho kuandikwa kiliandikwa katika kisiwa kidogo cha Patmos, Kusini ya Magharibi ya Asia ndogo.
  - A. Patmo ipo maili 70 kusini magharibi ya Efeso.
    1. Kuna miamba.
    2. Mahari palipotengwa.
    3. Pazuri kwa kuwaadhibu waharifu.

Mwili:

- I. Mekanisa saba ya Asia.
  - A. Sura ya Pili na tatu ya kitabu cha Ufunuo kuna barua kwa makanisa ya Asia.
  - B. Maeneo 4 yalikuwako Mekanisa 7.
    1. Mysia.
    2. Lidia.
    3. Caria.
    4. Frigia.
  - C. Barua hizo zilitumwa kama ifuatavyo.
    1. Efeso, Ufu. 2:1.

- a. Ulikuwa mji muhimu sana katika eneo hilo.
  - b. Ulikuwa mji mkuu wa Asia Ndogo wakati wa Rumi.
  - c. Paulo aliutembelea katika safari yake ya pili.
  - d. Safari ya yake ya tatu alikaa Efeso miaka 2.
2. Smyrna - Ufu. 2:8.
- a. Kama maili 40 kuelekea Kaskazini ya Efeso.
  - b. Bandari muhimu katika Uturuki.
  - c. Kwa sasa mji unaitwa Izmir.
  - d. Ulijengwa mwaka 1200 KK na Aeolic Wayunani.
  - e. Ulikuwa kuwa tajiri kati ya Asia na Magharibi.
  - f. Ulijengwa tena na Alexander Mkuu.
  - g. Umeandikwa katika kitabu cha Ufunuo tu.
  - h. Ulifanyika kuwa kituo muhimu wa Ukristo.
  - i. Polycarp alikuwa askofu wa Smyrna kabla ya kuuawa kwake 155 B.K.
  - j. Kanisa hili lilikuwa maskini na lilikuwa limeteseka sana kwa kukataa kuabudu ibada ya mtawala wa Rumi.
3. Pergamum (Pergamo), Ufu. 2:12.
- a. Ulikuwa maili 60 kutoka Smyrna katika Mysia.
  - b. Kulikuwa na makitaba iliyokuwa na maandiko 200,000.
  - c. Kilikuwa ni kiti cha Shetani, Ufu. 2:13.
4. Thiyatira, Ufu. 2:18.
- a. Ulikuwa mji katika Lidia katika ya kwenda Pergamo na Sardi.
  - b. Ulianzishwa na Seleucust mwaka 300 K.K.
  - c. Kanisa hili lilisifiwa kwa kazi nzuri.
    - 1. Upendo.
    - 2. Imani.
    - 3. Uvumilivu.
  - d. Walionywa baadhi ya Wakristo kwa zinaa na kula vitu vilivyotolewa kwa sanamu, Ufu. 2:20.
  - e. Jina la sasa ni Akisa.
5. Sardi, Ufu. 3:1.
- a. Ulikuwa mail 30 kusini ya Thiyatira.
  - b. Ulianzishwa mwaka 1200 K.K.
  - c. Utajiri wake ulikuwa ni kwa sababu ya Biashara.
  - d. Wachache walipewa sifa katika Sardi.
    - 1. Walikuwa hawajachafua mavazi yao, Ufu. 3:4.
  - e. Baadaye ulifanyika kuwa kituo cha Ukristo katika Asia ndogo.
  - f. Mji huu uliangamizwa na mongol, Tamerlane mwaka 1500 B.K.
6. Filadelfia: (Ufu. 3:7.)
- a. Ulikuwa kama maili 28 Kuskazini, Mashariki ya Sardi.
  - b. Mwanzilishi wake ni Attalus Filadelfia.
  - c. Uliharibiwa na matetemeko ya ardhi mara kwa mara.
  - d. Historia yake inaendelea kwa jina lingine la Alashehir.
  - e. Kanisa hili la Filadelfia lilisifiwa.
    - 1. Kwa kutunza neno la Mungu.

2. Mungu atawatunza waaminifu wake walihakikishiwa katika saa ya kujaribiwa ulimwengu.

7. Laodikia, Ufu. 3:14.

- a. Ulikuwa mji mkuu katika Frigia.
- b. Ulikuwa kama maili 50 kutoka Filadelfia.
- c. Ulipewa jina hili la Laodikia na mfalme wa Shemu Sleucus -II kwa kumpa heshima mkewe Laodice.
- d. Ulikuwa maarufu kwa kutengeneza sufu za manyoa ya Kondoo.
- e. Wajivuna kwa sababu ya kuwa na shule ya madawa ya macho, iliyojulikana kama unga wa Wa- Frigia.
- f. Walipokea onyo kali.
  1. Kwa sababu ya kuwa vuguvugu kwa Mungu kidogo na dunia kidogo.

Mungu abariki kozi hii itumiwe na wote waliojifunza ipasavyo katika kuhubiri na kufundisha makusanyiko ya Mungu.

